

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Barbora Pavlíková

**Souvislost absence rodiče s partnerskými vztahy
adolescentů a jejich ranou sexuální zkušeností**

**The effects of parental absence on adolescent
relationships and their early sexual behavior**

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Davidu Čápovi, Ph.D. za jeho lidský a podporující přístup při vedení této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. 5. 2020

.....

Barbora Pavlíková

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje tématu souvislosti absence rodiče s partnerskými vztahy adolescentů a jejich ranou sexuální zkušeností včetně sexuálního debutu, nástupu puberty a reprodukčního zdraví adolescentů. Zmíněny jsou nejdůležitější teoretické koncepce relevantní k tématu, obzvláště pak aktuálně podporované teorie a hypotézy. Na základě provedených studií jsou rozebrány souvislosti fyzické i tzv. psychologické absence rodiče s různými aspekty partnerských vztahů adolescentů a jejich rané sexuální zkušenosti. Jedná se například o typy vztahů, chování k jedincům opačného pohlaví, sexuální aktivitu, riskantní sexuální chování, adolescentní rodičovství a další. Pozornost je věnována také souvislosti absence otce s časným nástupem menarche u dívek.

Na základě literárně-přehledové části je navržen výzkumný projekt, který by zkoumal souvislost tzv. psychologické absence otce s partnerskými vztahy studentů středních škol.

Klíčová slova

absence rodiče, adolescence, partnerské vztahy adolescentů, sexuální debut, menarche

Abstract

This bachelor thesis deals with the topic of the connection of parental absence to adolescent partnerships and their early sexual experience including sexual debut, onset of puberty and adolescent reproductive health. The most important theoretical concepts relevant to the topic are mentioned, with an emphasis on the currently supported theories and hypotheses. Based on the performed studies, the physical and so-called psychological absence of a parent are analyzed in connection to various aspects of adolescent partnerships and early sexual experience. These aspects include types of relationships, behavior towards individuals of the opposite sex, sexual activity, risky sexual behavior, adolescent parenthood and others. Attention is also paid to the link between the absence of the father and early onset of menarche in adolescent girls.

On the basis of the literary-overview part, a research project which would examine the connection of the so-called psychological absence of the father with the partnerships of high school students is proposed.

Keywords

parental absence, adolescence, adolescent partnerships, sexual debut, menarche

Obsah

Úvod.....	9
Literárně přehledová část	10
1. Adolescence	10
1.1 Vymezení pojmů v rámci bakalářské práce.....	11
2. Absence rodiče	12
2.1 Fyzická absence rodiče a důležitost důvodu rodičovské nepřítomnosti	12
2.2 Psychologická absence rodiče	13
2.3 Senzitivní období	14
3. Relevantní teoretické koncepce	15
3.1 Psychoanalytická teorie: Oidipovský komplex.....	15
3.2 Teorie attachmentu.....	15
3.3 Teorie psychosociální akcelerace, teorie životní historie a teorie otcovské investice	17
3.4 Model mezigeneračního přenosu	19
3.5 Teorie emoční bezpečnosti	20
4. Hlavní úskalí výzkumu souvislosti rodičovské situace s reprodukčním zdravím, sexuálním chováním a partnerskými vztahy.....	21
4.1 Orientace na otce a dcery.....	21
4.2 Intervenující proměnné.....	22
5. Specifika absence matek a otců u dívek a chlapců	24
6. Souvislost absence rodiče s partnerskými vztahy adolescentů	25
6.1 Chování vůči jedincům opačného pohlaví.....	25
6.2 Chování a prožívání v partnerských vztazích.....	26
6.3 Postoj k partnerským vztahům.....	27
6.4 Sexuální orientace	28
7. Souvislost absence rodiče s ranou sexuální zkušeností adolescentů.....	29

7.1	Sexuální aktivita, počet partnerů a postoje k sexu	29
7.2	Rizikantní sexuální chování	30
7.3	Adolescentní rodičovství	31
7.4	Věk při sexuálním debutu.....	32
8.	Nástup puberty	33
8.1	Souvislost absence otce s časným nástupem menarche u dívek.....	34
	Návrh výzkumného projektu.....	36
9.	Návrh projektu zkoumání souvislosti absence rodiče s partnerskými vztahy adolescentů.....	36
9.1	Vymezení vědeckého problému a cíle výzkumu	36
9.1.1	Formulace hypotéz	37
9.2	Design projektu.....	37
9.3	Výzkumné metody a způsob sběru dat.....	38
9.3.1	Sběr demografických údajů a dotazník rozvodu rodičů	39
9.4	Výzkumné metody ke zjištění vztahové situace respondenta.....	39
9.4.1	Dotazník Experiences in Close Relationships (ECR).....	40
9.5	Výzkumné metody ke zjištění psychologické absence otce.....	41
9.5.1	The Father Presence Questionnaire (FPQ).....	41
9.6	Způsob zpracování dat.....	42
9.7	Výzkumný soubor	43
9.8	Etické aspekty výzkumu.....	43
9.9	Úskalí a limity projektu.....	44
10.	Diskuze	46
	Závěr	48
	Seznam použité literatury.....	50
	Seznam zkratk.....	57
	Příloha 1	I

Příloha 2: Dotazník vnímání rozvodu rodičů	II
Příloha 3: Dotazník Experiences in Close Relationship (ECR) v češtině	IV
Příloha 4: Dotazník Father Presence Questionnaire (FPQ).....	VI

Úvod

Souvislost absence rodiče s partnerskými a sexuálními vztahy je téma, jemuž bylo v psychologii věnováno již mnoho pozornosti. Zvolila jsem toto téma s konkrétním zaměřením na adolescenty. Domnívám se, že obzvlášť v rámci problematiky této věkové skupiny je potřeba tématu porozumět. Právě v období adolescence většina lidí prožívá první partnerské vztahy a ranou sexuální zkušenost¹ a téma vztahů a sexu je velmi podstatné nejen pro adolescenty, ale i pro jejich rodiče, pedagogy a psychology. Porozumění tématu může napomoci k pochopení důležitosti vztahu rodiče s dítětem a uvědomění si specifík chování a prožívání dětí, které tento vztah neměly. Absence rodiče může ovlivnit i velmi významné aspekty sexuálního a partnerského života adolescentů, mimo jiné například zvyšuje riziko adolescentního rodičovství. Je třeba chápat chování adolescentů v širších souvislostech a uvědomovat si rizika, kterým jsou vystaveni adolescenti z rozpadlých rodin.

Tato bakalářská práce se zaměřuje se na různé oblasti partnerských vztahů a raných sexuálních zkušeností adolescentů, které mohou probíhat specificky v souvislosti s rodičovskou situací. Cílem práce je zmapovat tyto oblasti a skrze provedené výzkumy popsat, jak mohou být ovlivněny absencí rodiče.

Na začátku literárně-přehledové části práce jsou popsány pojmy zásadní pro téma práce, tedy adolescence a absence rodiče. Definována je fyzická a tzv. psychologická absence rodiče a je vysvětlen rozdíl mezi nimi. Následuje přehled nejdůležitějších teoretických koncepcí, které se zabývají tématem souvislosti rodiče s partnerskými vztahy a sexuální aktivitou (např. teorie attachmentu, teorie psychosociální akcelerace, teorie otcovské investice a další). Nastíněny jsou hlavní úskalí výzkumu v této oblasti a jsou okomentovány proměnné, které mohou zkreslovat výsledky provedených studií.

V následujících kapitolách se bakalářská práce zaměřuje na jednotlivé sféry partnerských a sexuálních vztahů adolescentů, které mohou probíhat specificky v souvislosti s absencí rodiče. Jsou předkládány výsledky provedených studií spolu s komentáři o jejich vztahu ke zmíněným teoriím. V práci je citováno podle normy APA (2010).

¹ Zdroj: Macek (2003).

Literárně přehledová část

1. Adolescence

Vymezení období adolescence se u různých autorů liší. V evropské psychologii se můžeme setkat s oddělováním adolescence a pubescence jakožto dvou různých vývojových období. V tomto členění se pubescence vymezuje mezi 11. a 15. rok života a adolescence od 15 let. (např. Langmeier, Krejčířová, 2006). V amerických zdrojích se častěji setkáme s pojetím puberty jakožto první fáze adolescentního období. V této bakalářské práci budu k adolescenci referovat jako k období druhé dekády života, tedy mezi **desátým a dvacátým rokem věku**. Takové vymezení tedy v souladu s americkým typem členění pojímá pubertu jako součást období adolescence, což mi přijde logické vzhledem k tomu, že fyziologická puberta začíná u různých jedinců v různém věku. K tomuto vymezení se přiklání například Macek (2003), který pak ještě přesněji rozlišuje tři fáze adolescence:

1. časnou adolescenci v období od 10 do 13 let,
2. střední adolescenci v období od 14 do 16 let a
3. pozdní adolescenci v období od 17 do 20 let.

Ve své práci se věnuji prvním partnerským vztahům a sexuálním zkušenostem, které nemusí u každého proběhnout v adolescenci. Většina lidí však prožije sexuální dospění, první sexuální aktivity a první náznaky partnerských vztahů právě v tomto vývojovém období. V průběhu adolescence se vztahy postupně stávají trvalejšími a stabilnějšími, přibývá sdílení pocitů, prožitků a intimních fyzických kontaktů s partnerem. Sexuální aktivity se obvykle stupňují od tzv. pettingu² až k sexuálnímu debutu. Významnou a přirozenou součástí sexuality adolescentů jsou romantické a erotické fantazie. Téměř všichni adolescenti mají tyto fantazie o lidech, s nimiž ve skutečnosti nemají partnerský vztah ani sex. (Furman & Simon, 1999; Macek, 2003; Šulová, Fait, & Weiss, 2011)

Chlapci a dívky se v adolescenci poměrně zřetelně odlišují v postojích k partnerským a sexuálním vztahům. Odlišné je také jejich sexuální chování. Tyto rozdíly souvisí s kulturně-sociální determinací mužské a ženské role, ale také s rozdílem ve věku, v němž dochází k plnému startu hormonálních změn. U dívek puberta fyziologicky začíná zhruba

² Petting – nekoitální sex; aktivity sexuální povahy, při nichž nedochází k souloži; může zahrnovat líbání, dotýkání prsou a genitálií, orální sex. (“APA Dictionary of Psychology”, 2018)

mezi 10. a 12. rokem věku, zatímco u chlapců až mezi 12. a 14. rokem. (Macek, 2003; Šulová et al., 2011) Průměrný věk při sexuálním debutu s postupem doby klesá a dochází ke sbližování tohoto údaje u chlapců a dívek. Adolescence je také obdobím, kdy se projevuje sexuální orientace, identita, preference, případně i sexuální deviace. (Macek, 2003; Weiss, 2017)

1.1 Vymezení pojmů v rámci bakalářské práce

V angličtině je díky většímu množství termínů možné přesnější rozlišení různých typů vztahů: *romantic relationship* (romantický vztah), *love relationship* (milostný vztah), *dating* (chození). (Macek & Lacovinová, 2006) V češtině existuje termín partnerský vztah, který ve svém významu může zahrnovat výše vyjmenované formy vztahů. Tento termín ale zároveň implikuje trvalost vztahu, což je vlastnost, která není pro adolescentní vztahy typická. (Macek, 2003) V této práci používám označení **partnerský vztah** jako nadřazené slovo pro romantické i milostné vztahy a chození.

Termín **raná sexuální zkušenost** referuje k prvnímu setkání se sexuálními aktivitami zahrnujícími petting a sex. **Sexuální aktivita** znamená četnost sexuálních styků. **Sexuální debut** je označení pro první koitální sex (tedy nikoli petting).

2. Absence rodiče

Autoři napříč různými odvětvími psychologie se shodují na zásadní důležitosti vztahu dítěte s rodičem. Absence rodiče může dítě v leccm znevýhodnit či ohrožit. V rámci tématu této práce je potom často dáván důraz na přípravnou funkci vztahu rodič - dítě. Na vztahu navázaném s rodičem se dítě naučí základní dovednosti a znalosti toho, jak se chovat v blízkých vztazích. Scharf & Mayseless (2008) píší: „*Ve vztahu s oběma rodiči si dítě poprvé tvoří očekávání a schémata a internalizuje si určitou představu o blízkém vztahu. Dítě si také osvojí dovednosti jako je komunikace, řešení konfliktů či regulování emocí. Tyto dovednosti, stejně jako internalizovaná představa vztahu, mohou být později využity v jeho vlastních romantických vztazích.*”³ Pokud dítě nemá rodiče, přichází o možnost tyto dovednosti a představy získat ve vztahu s ním.

V poslední době autoři čím dál častěji upozorňují na důležitost právě psychologické absence/prezence rodiče. Není důležité jen to, zda se rodič s dítětem vídá, ale také jak kvalitně spolu tráví čas, jaký mají mezi sebou vztah a podobně. Někteří autoři také upozorňují na specifika situace, kdy se rodiče rozvedou, zejména pak důležitost chování rodičů po rozvodu.

2.1 Fyzická absence rodiče a důležitost důvodu rodičovské nepřítomnosti

Naprostá většina studií definuje absenci rodiče jako nepřítomnost biologického rodiče v domácnosti. Na základě této definice se předpokládá žádný nebo velmi omezený kontakt biologického rodiče s dítětem. Za těchto okolností mluvíme o **fyzické absenci rodiče**. (Ellis, 2004) Kvůli nutnosti konkretizovat zaměření bakalářské práce a zúžit její záběr je v této práci věnována pozornost pouze **absenci biologických rodičů**.

Mnozí autoři se shodují na tom, že v případě absence rodiče významně záleží na důvodu, proč rodič chybí. Například Amato (1996), který se věnuje dopadům rozvodu rodičů na dítě, zastává názor, že ještě důležitější než samotný rozvod je atmosféra, která rozvodu předcházela. Právě konflikty mezi rodiči jsou podle něj to, co má negativní vliv na dítě - nikoli pouhý fakt, že je vystaveno absenci rodiče.

Hetherington (1972) ve svém výzkumu objevil rozdíl mezi dívkami, jejichž otec zemřel a těmi, jejichž otec v rodině chyběl z důvodu rozvodu s matkou. Dcery rozvedených rodičů více vyhledávaly pozornost dospělých mužů a iniciovaly fyzické kontakty s chlapci

³ Vlastní překlad autorky BP.

stejného věku. Dcery matek, které ovdověly, naproti tomu vyhledávaly společnost žen a kontaktům s muži všeho věku se spíše vyhýbaly. Tento autor na základě výsledků výzkumu rovněž podpořil teorii, že čím dříve v životě dívek nastane absence otce, tím větší má dopad na jejich pozdější chování.

Podstatné tedy zřejmě není jenom to, zda je rodič přítomen či nepřítomen, ale také proč tomu tak je a jak dlouho tento stav trvá.

2.2 Psychologická absence rodiče

Rostad, Silverman, & McDonald (2014) píší: *“Mnoho teoretických koncepcí vysvětluje důležitost fyzické přítomnosti otce, ale zatím se jen málo výzkumů soustředilo na kvalitu vztahu s otcem. Dítě si může vytvořit vztah k rodiči i navzdory jeho fyzické absenci doma, a sice na základě pravidelných interakcí s rodičem. Vznikne tak psychologická přítomnost. Naproti tomu otec (rodič), který je fyzicky přítomen, nemusí s dítětem navazovat dostatečné množství interakcí, čímž dojde k jeho psychologické absenci.”*⁴

Pojem psychologická absence není často používaný ani kvalitně definovaný. Častěji užívaným termínem s podobným významem je tzv. **dysfunkční rodičovství** (*dysfunctional parenting* - Ellis, Schlomer, Tilley, & Butler, 2012). Někdy bývá používán reverzní termín **rodičovská prezence** s tím, že se zkoumají různé kvality této prezence. Fyzická absence je zkoumána výrazně častěji než psychologická, zřejmě proto, že je mnohem snazší ji definovat a měřit. V poslední době je však znatelně více kladen důraz na psychologickou prezenci rodičů, jak ve výzkumu, tak v hypotézách.

Někteří autoři se pokoušeli o měření faktorů podobných psychologické absenci rodiče, například blízkosti vztahu s rodičem. Ellis (2004) uvádí následující proměnné jako možné moderátory v rámci teorie otcovské investice (viz níže): interakce otce s dcerou, soudržnost otce s dcerou, konflikty mezi nimi, kvalita a stabilita jejich vztahu.

V této práci jsou zmíněny i výzkumy, které uvažují některé podobné faktory (jako například blízkost či kvalitu vztahu s rodičem) ve smyslu psychologické prezence/absence rodiče. Bakalářská práce řeší otázku psychologické absence právě skrze tyto výzkumy, neboť psychologická absence sama o sobě dosud nebyla dostatečně operacionalizována.

⁴ Vlastní překlad autorky BP.

2.3 Senzitivní období

Naprostá většina odborníků se shoduje, konzistentně s výsledky studií, že existuje určité senzitivní období v životě dítěte, během kterého na něj má absence rodiče silnější vliv. Co se týká souvislosti absence rodiče s partnerskými vztahy a sexuálním chováním, autoři umisťují toto období **mezi narození a pátý až sedmý rok věku dítěte**. Změny ve struktuře rodiny obecně, včetně absence rodiče, které se objeví v pozdějším věku, mají již menší prediktivní sílu, alespoň co se týká reprodukčního zdraví a chování dětí. Může to být kvůli zvýšení soběstačnosti v mladším školním věku, nebo kvůli nástupu prepubertálních hormonálních změn v tomto vývojovém období. (Xu, Norton, & Rahman, 2018) Z tohoto důvodu se bakalářská práce soustředí výhradně na absenci rodiče, která proběhla v dětství.

Výzkumy Draper a Harpeninga (1982), Ellise et al. (2003)⁵ či Hetheringtona (1972) naznačily senzitivní období v souvislosti se sexuálním chováním. Absence otce má podle autorů těchto studií nejdramatičtější dopady na sexuální aktivitu dívek v případě, že je otec nepřítomen v době do pěti let věku dívek. Podle jejich hypotézy má absence v pozdějším období rovněž jisté souvislosti se sexuálním životem dívek, ale nikoli tak významné (viz kapitoly *Rizikantní sexuální chování, Věk při sexuálním debutu*). V jiných studiích je senzitivní období vymezeno mezi narozením a sedmým rokem věku.

Ellis et al. (2003) dokonce uvádí korelaci mezi věkem dcery v době začátku absence otce a začátkem sexuálního života i načasováním prvního těhotenství. Čím dříve v životě je dívka vystavena absenci otce, tím dříve začne sexuálně žít a tím dříve také otěhotní.

⁵ Ellis, Bates, Dodge, Fergusson, Horwood, Pettit, et al. (2003)

3. Relevantní teoretické koncepce

Psychologické teorie se tématu souvislosti rodičů s partnerskými vztahy věnují již od doby Freudovy psychoanalýzy. Od té doby se pohled na tuto tematiku změnil a začala se systematicky zkoumat. Naprostá většina současných teorií vychází z evoluční psychologie. Zatímco Sigmund Freud zaměřoval své teorie především na chlapce, nyní se pozornost převedla na dívky: empirické výzkumy ukazují, že absence rodiče (otce) by mohla mít větší dopad na dívky než na chlapce.

3.1 Psychoanalytická teorie: Oidipovský komplex

Jeden z konceptů Freudovy psychoanalýzy je **Oidipovský (Elektřin) komplex**. Podle této teorie je každé dítě zamilované do rodiče opačného pohlaví a touží po sexu s ním. V důsledku těchto tužeb, kterých se nemůže zbavit, začne pociťovat rivalitu až nenávist k rodiči stejného pohlaví a objeví se u něj touha po zabití tohoto rodiče. Podle Freuda jde o přirozenou část psychického vývoje. Jde o tužby, které nelze ovládat a které pocítil každý z nás. Oidipovský komplex se potom vyřeší identifikací s rodičem stejného pohlaví – místo toho, aby ho dítě chtělo odstranit, se snaží být jako on, aby mu mohlo konkurovat. (Fear, 2016)

Ačkoli dnes je na původní Freudovy názory pohlíženo jako na zastaralé, některé pilíře jeho teorií se v pozměněné podobě stále používají. Někteří autoři dodnes více či méně vycházejí z konceptu Oidipovského komplexu, když upozorňují na důležitost rodičů jakožto vzorů, kterým se děti chtějí podobat. Mnoho současných studií podporuje hypotézu, že rodičovská situace v raném dětství ovlivní člověka na celý život. (Fear, 2016)

3.2 Teorie attachmentu

Pojem **attachmentu** byl původně definován jako citové pouto navázané mezi dítětem a jeho primárním pečovatelem, tedy nejčastěji matkou. Pozdější výzkumy (primárně Hazan & Shaver, 1987) ukázaly, že attachment se objevuje i v partnerských vztazích. Obecněji můžeme pojmem attachmentu označovat tendence navazovat emocionálně uspokojivé vztahy s různými lidmi během celého života. (“APA Dictionary of Psychology”, 2018; Collins & Read, 1990)

Původní Bowlbyho **teorie attachmentu** nahlíží na lásku a osamělost jako na mechanismy sloužící k přežití, které se objevují biologicky už v raném dětství a později

v partnerských vztazích. (Hazan & Shaver, 1987) Dítě si vytvoří určitou vazbu na primárního pečovatele (matku), ze které potom vyplývá jeho postoj ke vztahům obecně, včetně partnerských vztahů v dospělosti (a adolescenci). Typ vazby se tvoří na základě konzistence rodičovské péče a empatie vyjadřované pečující osobou. Rozhodující tedy je, zda, jak konzistentně a jak citlivě reaguje pečovatel na dítě. Z reakcí dětí na dočasné vzdálení rodiče lze potom určit, zda je navázána vazba jistá (*secure*), vyhýbavá (*avoidant*) nebo úzkostně ambivalentní (*anxious/ambivalent*).

Výzkum Hazana & Shavera (1987) potvrdil relevanci hledání takových typů vazeb i v rámci partnerských vztahů dospělých. Autoři kladli respondentům různé otázky týkající se jejich nejvýznamnějšího partnerského vztahu a jejich obvyklých pocitů ve vztazích. Na základě nasbíraných dat se jim povedlo roztrždit subjekty do tří skupin odpovídajících Bowlbyho typům vazeb. Autoři této studie se také zpětně pokoušeli zjistit, jaký typ vazby na rodiče měli respondenti v raném dětství. Odpovědi byly udávány retrospektivně a ze subjektivního pohledu dítěte, což mohlo vést k nepřesným zjištěním. Výzkumníci neobjevili signifikantní vztah mezi typem attachmentu v partnerských vztazích a délkou odloučení (*absence*) od rodiče v dětství. Objevili však vztah mezi typem attachmentu a kvalitou vztahu s rodiči: „*Nejlepším prediktorem typu attachmentu v dospělosti bylo to, jak respondent vnímal kvalitu vztahů s oběma rodiči a kvalitu vztahu rodičů mezi sebou.*”⁶ (Hazan & Shaver, 1987) Na jejich výzkum navázali autoři Levy a Davis⁷ a došli k podobným závěrům. Na základě těchto výzkumů vznikl v roce 1990 návrh dotazníku *Adult Attachment Scales*. Pomocí tohoto dotazníku se v současnosti zjišťuje vazba na partnera v romantickém vztahu.

⁶ Vlastní překlad autorky BP.

⁷ Odkaz na studii Levy, M., & Davis, K. (1988). Love Styles and Attachment Styles Compared: Their Relations to Each Other and to Various Relationship Characteristics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 5, 439-471. K danému článku nelze z pozice studentky získat přístup.

3.3 Teorie psychosociální akcelerace, teorie životní historie a teorie otcovské investice

Teorie psychosociální akcelerace (*Psychosocial acceleration theory*) představuje jeden z pohledů na souvislost absence rodiče se sexuálním chováním dítěte. Podle této teorie je zkušenost jedince z primární rodiny prediktorem jeho reprodukčních strategií a času nástupu puberty. Teorie psychosociální akcelerace předpokládá, že puberta začne dříve u dětí, které se v raném dětství nacházely v nepříznivých rodinných podmínkách (například byly vystaveny absenci rodiče). Děti z nepříznivých podmínek dříve fyzicky dospějí, dříve započnou sexuální život a budou častěji vykazovat rizikové sexuální chování. To všechno za účelem zvýšení reprodukčního úspěchu. Tímto kompenzují z hlediska evoluční psychologie nevhodné podmínky v dětství. (Belsky, Steinberg, & Draper, 1991; Copping 2014; James, Ellis, Schlomer & Garber; 2012) Jelikož pro organismus, který zažívá nedostatek, není jasné, jak dlouho přežije, je pro něj výhodné začít s reprodukcí co nejdříve. Tato teorie je v jistém smyslu modifikací **teorie životní historie** (viz níže).

Zmíněné nepříznivé podmínky mohou znamenat mimo jiné absenci rodiče, ať už psychickou či fyzickou. Absence rodiče navíc zvyšuje riziko snížení socioekonomického statusu rodiny, což zhoršuje podmínky pro bezproblémovou výchovu dítěte.

*“Teorie životní historie (Life history theory) vznikla v rámci evoluční biologie jako prostředek k vysvětlení rozdílů mezi biologickou zdatností různých živočišných druhů, především pak jejich reprodukčních strategií.”*⁸ (Richardson, La Guardia, & Klay, 2018)

Tato teorie dělí organismy do dvou skupin: r-strategie a K-strategie. Živočichové s r-strategií se začínají rozmnožovat dříve, mají více potomků a do jejich výchovy investují méně energie a času. Jedinci druhů s touto strategií mají menší šanci na přežití, a proto je pro ně z hlediska přirozeného výběru výhodné mít brzy a rychle velké množství potomků. Druhy s K-strategií naopak nemusí v takové míře čelit ohrožení, a je pro ně proto výhodnější sázet na kvalitu potomků před kvantitou. Z toho důvodu začínají s reprodukcí později, mají méně potomků a jejich výchově věnují více času. (Klusáčková, 2014; Richardson et al. 2018)

Teorie životní historie byla později aplikována na interindividuální rozdíly lidí, poprvé autory Draperem & Harpeningem (1982). Tito autoři použili princip teorie životní historie k vysvětlení rozdílného načasování puberty v souvislosti s absencí otce. Draper & Harpening (1982) předpokládali, že nepřítomnost otce povede k dřívějšímu nástupu puberty.

⁸ Vlastní překlad autorky BP.

Formulovali teorii, podle níž dcery, které jsou v dětství vystaveny absenci otce, budou vnímat, že otcovská investice není nutná k reprodukci. Kvůli tomu dříve započnou sexuální život, budou více sexuálně aktivní a v nižším věku otěhotní s prvním dítětem. Také budou mít nižší nároky na kvality partnera a budou navazovat méně stabilní vztahy. Tato teorie se nazývá **teorie otcovské investice** (*Paternal investment theory*). (Belsky, Dehart, Cauffman, & Susman, 2007; Draper a Harpening 1982; Richardson et al., 2018) Jedná se o model zdůrazňující specifickou důležitost vztahu otců a dcer. Mnoho současných autorů právě v rámci teorie otcovské investice zdůrazňuje, že je nutné pohlížet také na otcovo chování vůči dceři a kvalitu jejich vztahu, tedy psychologickou prezenci (např. Ellis et al., 2012; Ellis, Mcfadyen-Ketchum, Dodge, Pettit, & Bates, 1999; Rostad et al., 2014). Otcovskou investici si totiž můžeme vyložit i jako kvalitu angažovanosti otce v dětství jeho dcery. (Richardson et al. 2018) Již zmíněná teorie psychosociální akcelerace je v určitém smyslu generalizací teorie otcovské investice. Její autoři (Belsky et al. 1991) považují za možný důvod variability sexuálního chování nepříznivé prostředí v různém smyslu slova, ne nutně v souvislosti s absencí otce.

Výše uvedené teorie jsou v rozporu s **energetickou teorií** načasování puberty (*The Energetics Theory of Timing of Pubertal Development*), podle které nepříznivé prostředí naopak zpomaluje vývoj, oddaluje nástup puberty a omezuje sexuální aktivitu. Energetická teorie předpokládá, že dítě, které se nachází v nepříznivých podmínkách, bude svou energii investovat do přežití v daném momentě. Kvůli tomu nebude mít nazbyt energii, kterou by mohlo vložit do vývoje. Vývoj se tedy zpomalí, puberta nastoupí později a reprodukční tendence stejně tak. Tato teorie počítá s faktorem materiálního nedostatku (například slabou socioekonomickou situací rodiny). Nestačí tedy pouhá absence rodiče, pokud s sebou nepřináší materiální znevýhodnění, abychom ji mohli aplikovat. Podobným způsobem byla formulovaná **teorie potlačování stresu** (*Stress-suppression theory*), která na rozdíl od energetické teorie bere v úvahu i psychosociální faktory. (Ellis, 2004)

V souvislosti s těmito evolučními a psychosociálními teoriemi je nutné zmínit i existující **biologické hypotézy**. Ty vysvětlují zrychlení sexuálního vývoje u dívek, které byly vystaveny absenci otce, ještě dalšími proměnnými. Berou v úvahu například různé vlivy na endokrinní systém dívek (stres z absence otce, hormonální reakce na feromony nevlastního otce, přibírání na váze jako důsledek stresu - viz kapitola *Souvislost absence otce s časným nástupem menarche u dívek*). Všechny výše zmíněné teorie je však obtížné testovat tak, aby byly tyto biologické faktory kontrolovány jakožto intervenující proměnné.

3.4 Model mezigeneračního přenosu

Model mezigeneračního procesu psychosociálních rizik (*Intergenerational transfer of psychosocial risk model*) předpokládá, že určité rizikové chování rodičů bude posléze zopakováno jejich dítětem v jeho sekundární rodině. (Furman, & Simon, 1999) Vztáhneme-li tento model k tématu bakalářské práce, můžeme jeho princip ilustrovat na příkladu: Jedinci, kteří v dětství nežili s otcem, mají v dospělosti děti, které také nežijí s otcem. Podobně je přenášeno například i riziko rozvodu. Mnozí autoři tyto hypotézy podpořili svými výzkumy. (např. Pougnet, Serbin, Stack, Ledingham, & Schwartzman, 2012)

Pougnet et al. (2012) analyzovali rozsáhlý vzorek osob ze socioekonomicky ohrožené vrstvy obyvatel. Došli k závěru, že absence otce v rodině se objevuje s mezigenerační kontinuitou, obzvláště v sociálně slabých skupinách. Muži, jejichž otec v době jejich dětství nebyl v rodině přítomen, s větší pravděpodobností opustili svoje vlastní děti, když se sami stali otci. Ženy, které v dětství zažily nepřítomnost otce, potom v dospělosti pravděpodobněji měly děti s mužem, který poté od jejich rodiny odešel. V souvislosti s modelem mezigeneračního přenosu se podle těchto autorů u socioekonomicky znevýhodněných dětí, které vyrůstaly bez otce, častěji objevuje nežádoucí chování (např. agresivní chování), které přetrvává až do adolescence a dospělosti a projevuje se i v partnerských vztazích. Tyto děti budou s vyšší pravděpodobností vystaveny okolnostem jako předmanželské těhotenství, nízký věk při vstupu do manželství a negativní mezilidské vztahy. Všechny tyto faktory potom mohou vyústit v rozpad rodiny. (Pougnet et al. 2012) Stejný efekt, ale pouze co se týká rozvodů, potvrdili na skupině respondentů s rozlišeným socioekonomickým statutem také Amato a DeBoer (2001).

Například Picci, Griffin, Reiss, & Neiderhiser (2019) zmiňují významnou roli tzv. **modelového chování**: To, jak spolu rodiče komunikují, je pro dítě modelem chování, které později samo aplikuje ve vlastních (partnerských) vztazích s vrstevníky. Internalizací modelového chování rodičů se děti učí komunikačním dovednostem a navazování intimity, a tyto dovednosti uplatňují během dětství, adolescence i dospělosti.

K tématu této bakalářské práce jsou relevantní i další modely mezigeneračního přenosu, například přenosu chování a postojů k sexu (viz např. Thorton a Camburn; 1987), které stojí stále na stejném principu.

3.5 Teorie emoční bezpečnosti

Mnoho autorů podporuje názor, že záleží na tom, proč je rodič nepřítomen, a na událostech, které jeho absenci předcházely. Například děti, jejichž rodiče se rozvedli, byly zřejmě vystaveny stresu z předrozvodové atmosféry, hádkám rodičů a podobně. (Pougnat et al., 2012)

Teorie emoční bezpečnosti (*Emotional security theory*), která vznikla na základě teorie attachmentu, předpokládá, že konflikty mezi rodiči narušují pocity bezpečí dítěte, čímž vedou ke snížení jeho přizpůsobivosti prostředí. (Davies & Cummings, 1994) To může mít vliv na budoucí vztahy dítěte. (Picci et al., 2019) Důraz na konflikty v primární rodině v souvislosti s narušenými partnerskými vztahy adolescentů a dospělých zmiňuje také Amato (1996). Podle něj záleží na tom, jaké atmosféře je dítě vystaveno během rozvodu rodičů, spíše než na pouhé absenci rodiče.

4. Hlavní úskalí výzkumu souvislosti rodičovské situace s reprodukčním zdravím, sexuálním chováním a partnerskými vztahy

Výzkumné projekty prováděné v oblasti daného tématu trvale mají určitá úskalí. Jedná se například o obtížnou operacionalizaci a měřitelnost psychologické absence či nepřesné stanovování začátku puberty u chlapců. Jelikož nejmarkantnější z těchto omezení mohou narušit výsledky studií, považuji za důležité některé z nich zmínit.

4.1 Orientace na otce a dcery

Výzkum je zaměřen především na absenci otce a její dopady na dcery. Dopadům rodičovské absence na syny je věnováno menší množství pozornosti a absenci matek (v rámci daného tématu) ještě méně. Je tomu tak především z následujících důvodů:

1. otcové v rodinách chybí častěji než matky,
2. v oblasti partnerských vztahů a sexuality je častěji dáván do souvislosti vztah s rodičem opačného pohlaví (jak v rámci teoretických koncepcí, tak na základě dat sesbíraných při výzkumech),
3. u dcer se snadněji zkoumá začátek puberty (menarche), zatímco u chlapců není tak jasný biologický vývojový mezník. V literatuře se uvádí různé známky pohlavní dospělosti u chlapců a různé z nich byly měřeny ve studiích relevantních k tématu této práce, například:
 - i. změna hlasu,
 - ii. růst ochlupení
 - iii. sekundární pohlavní znaky,
 - iv. první ejakulace a podobně.

Žádná z těchto událostí však není tak jasně zaznamenanatelná a datovatelná jako menarche.

Belsky et al. (2007) vyslovili podezření, že se u chlapců projevuje nižší efekt rodičovské situace pouze z důvodu nepřesného stanovování tělesného dospívání. Hlavním „kamenem úrazu“ podle nich je právě to, že nelze dostatečně přesně srovnat chlapce a dívky, je-li u dívek sledována tak jednoznačná událost, jako je menarche, a u chlapců méně jednoznačně posuzované ukazatele.

4.2 Intervenující proměnné

Nepřítomnost rodiče v rodině může mít celou řadu bezprostředních následků. Ty se ve výzkumech souvislosti absence rodiče s partnerskými vztahy a sexuálním chováním budou objevovat jako intervenující třetí proměnné - tedy faktory, vyvolané rodičovskou absencí, které dále vyvolají změny v reprodukčním vývoji a chování a vztazích dětí. Autoři různých studií uvedených v této práci navrhnou množství takových proměnných. Například:

1. socioekonomická situace rodiny (Pouget et al., 2012, viz kapitola *Model mezigeneračního přenosu*)

Metaanalýza autorů Xu et al. 2018 potvrdila souvislost mezi špatnou socioekonomickou situací a brzkým sexuálním debutem a dřívejším otcovstvím. Na druhou stranu její výsledky ukazují, že zřejmě není přímá souvislost mezi socioekonomickým statusem a počtem sexuálních partnerů, ani mezi socioekonomickým statusem a načasováním puberty. Špatná socioekonomická situace tedy predikovala stejné okolnosti jako absence rodiče, s výjimkou počtu sexuálních partnerů - tento faktor se objevil pouze v souvislosti s rodičovskou absencí.

2. změny endokrinního systému v důsledku stresu (např. Culpin, Heron, Araya, & Joinson, 2015),
3. další stresory (rozvod rodičů, soužití s nevlastní rodinou, jiné stresové události)
4. chování přítomného rodiče, např. sebevnímání matky po rozvodu (Zimbardo & Coulombe, 2017), dvořivé chování matky vůči nevlastnímu otci (Thorton & Camburn, 1987),
5. výživa (např. Ellis, 2004; Richardson et al., 2018),
6. důvod absence rodiče (je otázka, zda můžeme vztáhnout výsledky studie na širší populaci dětí vystavených absenci rodiče, pokud tato studie zkoumá např. děti, jejichž rodič je ve výkonu trestu),
7. úplná ztráta zdrojů

Ačkoli se neočekává častý výskyt této proměnné, je zajímavé ji uvést. Ztráta rodiče může vést až ke ztrátě domova a přivést tak adolescenty do těžkých životních situací. Van Bavel (2017) ve své studii zkoumal důvody sexuálních pracovníků k výkonu jejich povolání. Ty, které s prostitucí začaly již v adolescenci, nejčastěji jako důvod uváděly právě ztrátu rodičů.

8. reakce na feromony nevlastního otce u dívek (Boothroyd & Cross, 2017) a další.

Podobné proměnné přitom mohou zkreslovat výsledky studií. Pokoušíme-li se vysvětlit souvislost absence rodiče s nástupem puberty a sexuálním chováním, je tedy nutné připouštět potenciální vliv uvedených faktorů.

5. Specifika absence matek a otců u dívek a chlapců

Scharf a Mayseless (2008) uvádějí: *“Vliv vztahu s rodičem na pozdější partnerské vztahy se v některých oblastech liší v závislosti na pohlaví dítěte. Adolescentní dívky se zdají být ve vztazích více ovlivněny vztahem k rodičům než chlapci.”*⁹ Tato hypotéza je opakovaně podporována studiemi, které nachází vztah mezi rodičovskou situací (absence rodiče, vztah k rodiči) a reprodukčním zdravím, sexuální aktivitou a partnerskými vztahy pouze u dívek, ale nikoli u chlapců. Tento efekt je vidět ve výzkumech, které stejným způsobem měřili veškeré faktory u chlapců a dívek (s výjimkou menarche - u chlapců se tělesný začátek puberty zkoumal například při celkové zdravotní prohlídce). (např. Belsky et al., 2007; James et al., 2012)

Studie naznačují, že absence matky a absence otce mají na děti různé dopady. Například Fritsch a Burkhead (1981) zkoumali americké děti, jejichž rodiče byli ve vězení. Zjistili, že děti, které z tohoto důvodu vyrůstaly bez matky, měly větší tendenci k tzv. *acting-in*, tedy uzavřenému chování. Naproti tomu děti, které měly uvězněného otce, tíhly k tzv. *acting-out* - otevřenému až agresivnímu chování, předvádění se.

Absence otce je spojována s celou řadou jevů v oblasti sexuálního chování a reprodukčního zdraví adolescentů. Co se týká nepřítomnosti matky, výsledky studií již nejsou tak jasné. Může to být i proto, že matky v rodinách nechybí tak často jako otcové a rodiny bez matek tvoří jen malý vzorek pro výzkum.

Podle Zimbarda & Coulombe (2017) pociťují dívky rozvod rodičů tíživěji než chlapci. Je to spojeno především s negativním sebevnímáním matek po rozvodu. Takové matky potom v dětech, a to především v dcerách, (nevědomky) vyvolávají pocity viny. Zimbardo & Coulombe (2017) upozorňují také na specificky negativní vliv absence otců na emoční a sociální rozvoj chlapců. Zmiňují především nepříznivé dopady absence mužského vzoru na chlapce, ale vysvětlují, že děti (chlapci) mohou tuto absenci snadno substituovat. Maskulinní vzory mohou nalézt například v dalších mužských příbuzných, starších sourozencích, pedagogických pracovnících a podobně.

⁹ Vlastní překlad autorky BP.

6. Souvislost absence rodiče s partnerskými vztahy adolescentů

Teorie attachmentu předpokládá, že vztah s rodičem v dětství je jakýmsi modelem pro budoucí partnerské vztahy, v rámci kterého se dítě učí dovednosti nutné pro navazování a udržování blízkých vztahů (viz kapitola *Teorie attachmentu*). Pokud dítě nemá rodiče, nemá tedy možnost se tyto dovednosti naučit v rámci vztahu s ním, a musí se je učit jinde. Mohli bychom tedy očekávat, že partnerské vztahy dětí bez rodičů budou absencí rodičů do jisté míry poznamenány. Studie této problematiky jsou často orientovány na adolescenty, ale málo často na absenci rodiče. Místo toho se zaměřují na typ attachmentu, kvalitu vztahu s rodičem, výchovné styly a podobně. Mnoho již provedených výzkumů však našlo různé souvislosti mezi kvalitou vztahu s rodičem a kvalitou partnerských vztahů navazovaných v adolescenci. (např. Black & Schutte, 2006; Doyle, Lawford, & Markiewicz, 2009)

Dalším relevantním teoretickým konceptem je model mezigeneračního přenosu (viz výše). Výše zmíněná studie provedená Pougnet et al. (2012) ukázala mezigenerační přenos chování ve vztazích, manželství a rodičovství. Na základě této studie a modelu mezigeneračního přenosu můžeme předpokládat kontinuitu určitých typů vztahového a rodičovského chování napříč generacemi: děti budou ve vlastních partnerských vztazích opakovat chování, které zažily u svých rodičů.

6.1 Chování vůči jedincům opačného pohlaví

Hetherington (1972) provedl studii zaměřující se na rozdílnost mezi adolescentními dívkami, jejichž otec zemřel, těmi, jejichž otec se s matkou rozvedl a těmi z nenarušených rodin. Zjistil, že rozdíly v chování těchto skupin dívek se projevovaly při interakci s muži (s vrstevníky, dospělými muži i s výzkumníky, kteří vedli rozhovor s dívkami). Respondentky z rozvedených rodin vyhledávaly mužské kolektivy, snažily se upoutat pozornost dospělých mužů a častěji iniciovaly fyzické kontakty s chlapci. Dcery zemřelých otců naopak tíhly ke společnosti žen. Čím dříve absence otce nastala, tím spolehlivěji bylo toto chování predikovatelné. Dívky z obou skupin bez otce uváděly, že při kontaktu s muži všeho věku cítí nejistotu, častěji než dívky z nedotčených rodin.

Doyle et al. (2009) - na rozdíl od Hazana & Shavera (1987) – na základě svého výzkumu objevili určitou souvislost mezi typem attachmentu s matkou v dětství a typem attachmentu s romantickým partnerem v adolescenci. Adolescenti, kteří měli jako děti navázanou nejistou vazbu na matku, měli častěji nejistou vazbu na romantického partnera. Co víc, nejistá vazba na matku předpovídala rostoucí nejistotu v průběhu partnerského

vztahu adolescenta. K podobným závěrům došly i další studie (např. Black & Schutte, 2006; Scharf & Mayseless, 2008). Hetherington (1972) i Doyle et al. (2009) poukazují na to, že absence rodiče může způsobit vyšší nejistotu adolescentů v partnerských vztazích a také při komunikaci s jedinci opačného pohlaví. Ze studie Doyle et al. (2009) navíc vyplývá možná spojitost tohoto efektu s attachmentem.

6.2 Chování a prožívání v partnerských vztazích

Kvalita partnerských vztahů či spokojenost v partnerských vztazích jsou faktory, které bývají sledovány v souvislosti se vztahem s rodičem, ale méně často v souvislosti s absencí rodiče. Výzkumy se zaměřují například na blízkost či kvalitu vztahu s rodičem nebo na citovou vazbu na rodiče (např. Black & Schutte, 2006; Doyle et al. 2009). V rámci těchto proměnných je nacházena souvislost mezi vztahem s rodičem a vztahem s romantickým partnerem. Je tedy možné tvořit hypotézy na základě uvážení špatné kvality vztahu s rodičem jakožto možné psychologické nepřítomnosti rodiče: zvažovat nejen fyzickou absenci rodičů, ale také míru jejich zapojení do výchovy a blízkost vztahu s dětmi. Rodič, který sice je součástí rodiny, ale netráví s dítětem čas a/nebo o něj neprojevuje zájem, jako by svým chováním simuloval absenci.

Z výše zmíněných výzkumů například Black & Schutte (2006) zkoumali vztah s rodičem na základě kvalitativní analýzy dat. Požádali adolescenty, aby otce i matku popsali přídavnými jmény. Tato přídavná jména autoři hodnotili jako negativní, pozitivní či neutrální. Spolu se standardizovaným dotazníkem *Inventory of Parent and Peer Attachment* potom určili, jak moc láskyplný a pozitivní byl vztah s rodičem z pohledu adolescenta. Účastníci, jejichž vztahy s matkou byly více pozitivní a láskyplné, měli vyšší pravděpodobnost, že budou ve vlastních partnerských vztazích otevřenější a budou z nich získávat pocit útěchy. Ti, kteří měli pozitivnější a láskyplnější vztahy s otcem, také ve vztahu získávali pocit útěchy a snáze se na své partnery spoléhali. To, co bychom mohli pojmut jako psychologickou prezenci rodiče, bylo tedy důležité pro otevřenost, a pocity útěchy ve vztazích.

Khan, Scheidell, Rosen, Geller, & Brotman (2018) provedli studii mladých Američanů, jejichž rodiče nebyli v jejich dětství a adolescenci přítomni v domácnosti z důvodu výkonu trestu. Výsledky jejich studie spojily absenci rodiče se střídáním partnerů (*multiple partnership*) v adolescenci u respondentů všech zkoumaných etnik a pohlaví. Tato asociace byla potvrzena jak u skupiny adolescentů, jejichž rodič byl uvězněn v období jejich

předškolního věku (do osmi let), tak u skupiny respondentů vystavených absenci rodiče později (ve věku osm až sedmnáct let).

6.3 Postoj k partnerským vztahům

V rámci teorie životní historie (viz výše) existuje hypotéza, že dívky nahlíží na stabilitu partnerských vztahů a spolehlivost mužů jakožto partnerů rozdílně, podle přítomnosti či absence otce v raném dětství. (Draper & Harpening, 1982; Kanazawa, 2020) Absence otce je tedy jakýmsi indikátorem pro postoj ke vztahům a důvěru v muže. Tato hypotéza je v souladu také s modelem mezigeneračního přenosu (viz výše).

Amato (1996) v souvislosti s modelem mezigeneračního přenosu (viz výše) předpokládá, že rozvod rodičů má za následek celé množství faktorů, které narušují stabilitu budoucích vztahů jejich dětí. Jedná se především o negativní vnímání manželství (a snížení zábran manželství opustit) a negativní interpersonální vztahy. Podle něj se děti z rozpadlých rodin nenaučí v dostatečné míře určité komunikační dovednosti (například efektivní komunikaci, dělání kompromisů atd.), čímž trpí i jejich následné partnerské vztahy.

Zimbardo & Coulombe (2017) upozorňují na rozpor, který zažívají mladí lidé z rozpadlých rodin v postoji k partnerským vztahům. Na jednu stranu je na ně vyvíjen sociální tlak, aby hledali a udržovali dlouhodobý partnerský vztah, na druhou stranu mají vlastní zkušenost s rozpadem takového vztahu u svých rodičů. Tato zkušenost je navíc umocněna dětským vnímáním rodičů jako autorit a vzorů.

Mnozí autoři zpochybňují přímý vliv rodiny na romantické vztahy v době, kdy je potomek již v adolescentním věku. Ačkoli rodina může mít jistým způsobem formovat postoj adolescenta k romantickým vztahům, v západní kultuře je v tomto ohledu důležitější vliv vrstevníků. (Furman & Simon, 1999). Inman-Amos, Hendrick, & Hendrick (1994) při svém výzkumu našli pouze malou podobnost postojů rodičů k partnerství s postoji jejich dětí.

Rodičovská situace v dětství tedy zřejmě utváří postoj člověka k partnerským vztahům. V době, kdy jsou vztahy poprvé skutečně navazovány, tedy v adolescenci, už ale rodina nemá zdaleka takový vliv, jako vrstevníci (alespoň ne v západní kultuře).

6.4 Sexuální orientace

Tato bakalářská práce není primárně zaměřena na otázku souvislosti absence rodiče se sexuální orientací, přesto bude toto téma krátce zmíněno. Sexuální orientace je významná součást sexuálního a partnerského života, a právě v období adolescence si ji lidé začínají plně uvědomovat. Z toho důvodu je v této podkapitole stručně zodpovězena otázka, zda a jakým způsobem může absence rodiče souviset se sexuální orientací.

Nejnovější a zřejmě nejmarkantnější výzkumy této otázky provedli Xu, Norton, & Rahman (2019) a Kanzawa (2020). Xu et al. (2019) se zaměřili na různé indikace z raného dětství a jejich souvislost se sexuální orientací adolescentů. Zjistili pouze malou korelaci mezi podmínkami v raném dětství a sexuální orientací jak u chlapců, tak u dívek. Nejvýraznější hodnoty našli ve spojení absence rodičů a neheterosexuální orientací u dívek. Dívky, které byly vystaveny absenci jednoho nebo obou rodičů, měly vyšší pravděpodobnost neheterosexuální orientace než dívky z nenarušených rodin.

Kanazawa (2020) došel k podobným závěrům: dívky, které vyrostly v domácnosti bez biologického otce, měly vyšší pravděpodobnost, že se budou identifikovat jako lesby. Pro chlapce to však neplatilo. Tento autor nabízí vysvětlení tohoto fenoménu skrze teorii psychosociální akcelerace (viz výše). Dívky, které jsou v důsledku absence otce v dětství vystaveny nepříznivým podmínkám, budou mít méně omezenou sexuální orientaci.

Banerjee & Adkins-Regan (2014) připisují tento jev **imprintingu**. Tito autoři zkoumali tento efekt na samcích ptáků rodu *Taeniopygia*. Zatímco kontrolní skupina ptáků byla po vylíhnutí ponechána s oběma rodiči, z experimentální skupiny byly odebrány všechny samičky (včetně těch, které byly matkami mláďat). Mláďata z experimentální skupiny byla úspěšně vychována samci, ale v dospělosti vykazovala homosexuální chování více než dvakrát častěji (57%) než jedinci z kontrolní skupiny (24%). Autoři studie uvádějí, že na základě mechanismu imprintingu lze spojit absenci matky s vyšší pravděpodobností homosexuálního chování u tohoto druhu ptáků.

7. Souvislost absence rodiče s ranou sexuální zkušeností adolescentů

Bylo provedeno velké množství studií, které spojily absenci rodiče (častěji otce) s dřívější menarche, dřívějším sexuálním debutem, s vyšší sexuální aktivitou, vyšší pravděpodobností těhotenství v adolescenci či s rizikovým sexuálním chováním adolescentů. Zatímco velké množství studií potvrzuje tuto souvislost mezi otci a dcerami, dosavadní výzkum zaměřený na syny a především matky je velmi omezený (viz kapitola *Orientace na otce a dcery*).

7.1 Sexuální aktivita, počet partnerů a postoje k sexu

Thorton a Camburn (1987) provedli studii zaměřující se na adolescenty, kteří žili v domácnosti bez otce. Došli k závěru, že adolescenti, jejichž matky se po rozvodu znovu provdaly, jsou více sexuálně aktivní a mají otevřenější postoje k sexu. Děti, které žily od ztráty otce pouze s matkou, byly méně otevřené k sexuálním zkušenostem. Autoři vidí možnou příčinu tohoto fenoménu v nahlížení adolescentů na jejich matky. Matkám, které se znovu provdaly, připisovaly jejich adolescentní děti otevřenější a kladnější postoje k sexu, které potom samy přebíraly. Výsledky této studie podporují hypotézu mezigeneračního přenosu postojů k sexu (viz výše). *“Důležitost pozorování dvořivého chování matky se projevila také v tom, že adolescenti, jejichž matky otěhotněly neprovdané, a ti, jejichž matky se provdaly v nízkém věku, mají více sexuálních zkušeností.”*¹⁰ Thorton a Camburn (1987) Autoři podpořili hypotézu, že pro dítě je zásadní také to, co se stane po ztrátě rodiče, respektive jak se zachová matka po rozpadu manželství. Postoj k sexu byl u respondentů ovlivněn přítomností nevlastního otce a chování matky k němu. Podobné tvrzení uvádějí také Zimbardo & Coulombe (2017) (viz výše).

Pain (2018) provedl jednu z nemnoha studií primárně zaměřených na souvislost absence matek se sexuálním chováním jejich potomků. Jeho data ukazují, že adolescenti, kteří žijí v domácnostech s nevlastní matkou, mají častěji sex s neznámými lidmi.

Podobně jako výzkum Thortona a Camburna (1987) i Painova (2018) studie poukazuje na to, že adolescenti, kteří žijí v domácnosti s nevlastním rodičem, mají otevřenější postoje k sexu a jsou více sexuálně aktivní než jejich vrstevníci, kteří nevlastního rodiče nemají.

Naproti tomu Miller & Moore (1990) ve svém článku uvádějí, že dívky, které žijí jen s jedním rodičem jsou obvykle více sexuálně aktivní než dívky z rodin s nevlastním rodičem.

¹⁰ Vlastní překlad autorky BP.

Dívky z obou typů rodin mají pak více sexuálních zkušeností než dívky, které vyrůstaly s oběma rodiči.¹¹

Scharf & Mayseless (2008) se zaměřili na psychologickou absenci otce. K jejímu měření použili dotazník *Father Presence Questionnaire (FPQ)*. “*FPQ rozšiřuje tradiční pojetí přítomnosti otce z fyzické na psychologickou tím, že nechá respondenty hodnotit, jak přívětivý, milující, zainteresovaný a podporující byl jejich otec.*”¹² (Scharf & Mayseless, 2008) Z nasbíraných dat bylo jasné, že malá blízkost vztahu s otcem predikovala riskantní sexuální chování a vyšší počet sexuálních partnerů u dívek v pozdní adolescenci.

7.2 Riskantní sexuální chování

Studie ukazují na možnou souvislost absence otce s riskantním sexuálním chováním. Riskantní sexuální chování znamená provozování sexuálních aktivit takovým způsobem, že se zvyšuje riziko onemocnění sexuálně přenosnou chorobou či nechtěného těhotenství. Jedná se tedy především o provozování sexu bez použití kondomu.

Ellis et al. (2012) i James et al. (2012) našli zmíněnou souvislost pouze u dívek, ale nikoli u chlapců. James et al. (2012) provedli longitudinální studii amerických adolescentů. Rizikovitost sexuálního chování zjišťovali skrze krátký dotazník, ve kterém se adolescentů ptali, jak často používají při sexu antikoncepci (odpověď měla být uvedena na škále 1 -vždy; 5 - nikdy) a zda byly někdy těhotné/počali dítě. Dále zjišťovali věk adolescentů při třech událostech souvisejících s ranou sexuální zkušeností: kdy začali s někým chodit, kdy měli první zkušenost sexuálního rázu (*petting* – viz výše) a kdy u nich proběhl sexuální debut. Nižší věk při těchto událostech nepovažují autoři studie za rizikové sexuální chování samo o sobě, ale berou jej jako faktor, který může predikovat riskování v sexu. Na základě odpovědí rozdělili respondenty do čtyř kategorií podle toho, jak moc riskantně se chovali: 0. ti, kteří ještě neměli sex, 1. ti, kteří již měli sex a vždy při něm použili antikoncepci, 2. ti, kteří již měli sex a ne vždy při něm použili antikoncepci a 3. ty, které byly těhotné/ti, jejichž partnerka byla těhotná. Zjistili, že absence otce byla prediktorem riskantního sexuálního chování u dívek, u chlapců však tento efekt nenašli. Tato studie dále spojila dřívější sexuální debut s vyšším rizikem riskantního sexuálního chování a těhotenství/otcovství v adolescentním věku.

¹¹ Studie Millera a Moora (1990) vychází z dat nasbíraných během 80. let 20. století a dnes již její výsledky nemusí být relevantní.

¹² Vlastní překlad autorky BP. “(...) *warm, loving, involved, and supportive*” bylo přeloženo jako “(...) *přívětivý, milující, zainteresovaný a podporující*”.

Ukazuje se také, že dcery, které vyrůstají bez otce, mají vyšší riziko, že onemocní sexuálně přenosnou chorobou. (např. Boothroyd, Craig, Crossman, & Perrett, 2013; Khan et al., 2018; Kim, Choe, Park, & Kim, 2017; Quinlan, 2003)

7.3 Adolescentní rodičovství

Načasování porodu prvního dítěte souvisí s rodičovskou absencí jak u dívek, tak u chlapců. (např. Ellis et al., 2003; Xu et al., 2018 a další) Vzhledem k tomu, že se tato bakalářská práce orientuje na adolescenty, bude se věnovat pouze souvislosti absence rodiče s pravděpodobností početí dítěte v adolescenci. Zvýšené riziko početí přichází s riskantním sexuálním chováním - takové chování totiž zahrnuje nepoužívání antikoncepce. Výše zmíněná studie Jamese et al. (2012) ukazuje provázanost tří probíraných faktorů: brzký sexuální debut zvyšuje riziko riskantního sexuálního chování a riziko početí dítěte v adolescenci.

Absence otce souvisí s vyšším rizikem otěhotnění adolescentních dívek. Ellis et al. (2003) ve své studii rozdělily adolescentní respondentky do tří skupin: 1. dívky, jejichž otec byl přítomen (*father-present*), 2. dívky, jejichž otec byl nepřítomen až po tom, co dosáhly minimálně pěti let věku (*late father-absent*) a 3. dívky, které byly vystaveny absenci otce od raného dětství, tedy před pátým rokem věku (*early father-absent*). Zjistili, že u dívek ze třetí skupiny (*early father-absent*) byla sedm až osmkrát¹³ vyšší pravděpodobnost, že byly těhotné mezi 14 - 18 lety věku, než u dívek z první skupiny (*father-present*). U dívek z druhé skupiny (*late father-absent*) byla pravděpodobnost těhotenství dvakrát až třikrát¹⁴ vyšší než u dívek z první skupiny (*father-present*). (viz Příloha 1) Tyto výsledky poukazují na existenci senzitivního období a jsou tak v souladu s hypotézou Draper a Harpeninga (1982), podle které má absence otce v prvních pěti letech života dramatičtější efekt než pozdější absence.

¹³ Sedmkrát u dívek z USA, osmkrát u dívek z Nového Zélandu.

¹⁴ Dvakrát u dívek z USA, třikrát u dívek z Nového Zélandu.

7.4 Věk při sexuálním debutu

Bylo provedeno mnoho studií, jejichž autoři došli k závěru, že absence otce souvisí s nižším věkem při sexuálním debutu (např. Ellis et al., 2003; James et al., 2012; Mendle, Brooks-Gunn, & Turkheimer, 2009; Oliveira-Campos, Giatti, Malta, & Barreto, 2013; Quinlan, 2003)¹⁵. Quinlan (2003) svou studií podpořil obdobnou hypotézu i pro absenci matky. Možné vysvětlení tohoto fenoménu lze hledat pomocí výše zmíněných teoretických koncepcí (teorie psychosociální akcelerace, teorie otcovské investice, viz výše). Podle některých odborníků je příčina genetická: stejné genetické predispozice vedou jak ke zvýšenému riziku, že otec opustí rodinu, tak k tomu, že jeho potomci dříve započnou sexuální život. (Mendle et al., 2009) Další provedené studie však vliv genetiky popírají (Carlson, Mendle, & Harden, 2014) a jejich autoři se přiklánějí k názoru, že příčina tohoto fenoménu tkví v prostředí (v souladu s teorií psychosociální akcelerace, viz výše). Absence otce často snižuje socioekonomický status rodiny, což je další faktor, který může vést k dřívějšímu sexuálnímu debutu. (Carlson et al. 2014)

Výše popsaná studie amerických adolescentů Jamese et al. (2012) je jedna z mála, která určitým způsobem propojila absenci otce s dřívějším sexuálním debutem nejen u dívek, ale i u chlapců. Nejedná se však o přímou souvislost: dřívější sexuální debut jak u dívek, tak u chlapců, byl v této studii spojován s “nižší kvalitou vztahů v rodině”. Kvalita vztahů v rodině byla vyhodnocována na základě výpovědi matky. Například Smith (1997) našel u chlapců přímou souvislost: chlapci, kteří pocházeli z domácnosti s jen jedním rodičem, měli dřívější sexuální debut.

V další z již popsaných studií, Ellise et al. (2003), autoři rozdělili dívky do tří skupin podle věku, v jakém byly vystaveny absenci otce: 1. *father-present*, 2. *late father-absent* (absence otce po pěti letech věku) a 3. *early father-absent* (absence otce do pěti let věku). Dívky ze třetí skupiny (*early father-absent*) byly nejvíce sexuálně aktivní. Dívky ze druhé skupiny (*late father-absent*) byly co do sexuální aktivity na druhém místě a dívky z první skupiny (*father-present*) byly nejméně sexuálně aktivní.

Děti, které vyrůstaly bez přítomnosti otce také podle některých studií vykazují vyšší míru impulzivity. Právě impulzivita by mohla být jedním z faktorů, které implikují nižší věk při sexuálním debutu. (Rostad et al., 2014)

¹⁵ Například Boothroyd & Cross, 2017 ale tuto hypotézu potvrdili jen na vzorku amerických žen, nikoli na stejně zkoumaném vzorku žen z Austrálie.

8. Nástup puberty

Ukazuje se, že existuje souvislost mezi rodičovskou situací a nástupem puberty. Adolescenti, kteří byli v dětství vystaveni absenci rodiče, dříve pohlavně dospívají. Na tento efekt ukázala řada studií (např. Bogaert, 2005; Caspi & Belsky, 1992; Moffitt, Caspi, Belsky, & Silva, 1992; Quinlan, 2003, Richardson et al., 2018, Xu et al., 2018 a další). Většina z těchto studií se zaměřovala výhradně na spojitost mezi fyzickou absencí otce a časným nástupem menarche u dívek - tomuto tématu je věnována samostatná podkapitola (viz níže).

Brzký nástup puberty přitom bývá spojován s dřívějším prožitím raných sexuálních zkušeností a vyšším rizikem riskantního sexuálního chování. (např. James et al. 2012, Tresch & Ohl, 2015) Co se týká souvislosti časného nástupu puberty s rizikem onemocnění pohlavně přenosnou chorobou, současné studie dochází k rozporným závěrům. Zdá se však, že riziko je zvýšené alespoň u těch adolescentů, kteří začnou sexuálně žít před patnáctým rokem věku. Podobně nekoherentní jsou také závěry studií zkoumajících souvislost časného nástupu puberty s počtem sexuálních partnerů. Rozpory jsou i mezi výsledky studií zaměřených na vyšší riziko adolescentního rodičovství. (Tresch & Ohl, 2015)

Na základě teorie psychosociální akcelerace (viz výše) a výsledků některých studií můžeme vyslovit hypotézu, že by mohly existovat určité souvislosti časného nástupu puberty s ranou sexuální zkušeností, sexuální aktivností a reprodukčním zdravím. Je však potřeba provést další, metodologicky kvalitní výzkumy, abychom se dostali blíže k podpoření pravdivosti této hypotézy.

Bogaert (2005) hledal na rozsáhlém vzorku amerických adolescentů vztah mezi narušením rodiny a časem nástupu puberty. Podobně jako další studie i tato spojila absenci otce s časnou menarche, Bogaert (2005) ale našel i souvislost mezi absencí otce a změnou hlasu u chlapců (kterou použil jako ekvivalent menarche). Tato studie nepotvrdila signifikantně významný vliv absence matky na nástup puberty.

Quinlan (2003) zkoumal kromě absence otce i absenci matky. Došel k závěru, že na věk při menarche i prvním sexu má absence matky i otce podobný dopad.

Metaanalýza Xu et. al. (2018) se zaměřila na souvislost absence (jednoho či obou) rodičů se sexuálním chováním a dospíváním chlapců. Výsledky srovnání provedených studií ukazují souvislost mezi absencí rodiče a brzkým sexuálním debutem, vyšším počtem sexuálních partnerů a brzkým narozením prvního dítěte. Nenašla se však signifikantní souvislost mezi rodičovskou absencí a načasováním puberty. Výsledky této studie (Xu et al., 2018) částečně podporují možnost aplikace teorie psychosociální akcelerace (viz výše)

u chlapců. Tato teorie tvrdí, že zhoršené životní podmínky urychlují reprodukční procesy. Nízký socioekonomický status rodiny zřejmě zhoršuje životní podmínky chlapců, a pokud u těchto chlapců dříve proběhne sexuální debut i narození prvního dítěte, odpovídá to teorii psychosociální akcelerace. Na druhou stranu fakt, že existují faktory, u kterých se souvislost nepotvrdila (počet sexuálních partnerů, načasování puberty), tuto teorii nepodporuje.

8.1 Souvislost absence otce s časným nástupem menarche u dívek

U dívek, které vyrůstaly bez otce, nastává menarche průměrně dříve než u jejich vrstevnic. Na souvislost těchto dvou okolností ukazuje celá řada studií (Richardson et al., 2018 uvádějí existenci více než třiceti takových studií).

Moffitt et al. (1992) dokonce zjistili, že čím déle jsou dívky vystaveny absenci otce, tím dříve se u nich menarche objeví. Tuto hypotézu podpořily i další studie. Caspi & Belsky (1992) uvádějí, že tento efekt trvá jen do určitého věku dívek (11 let). Čím více roků v období do jedenácti let věku dívek chybí otec, tím dříve u dívek začne menarche. Právě do rozmezí mezi deseti až jedenácti lety věku bývá zasazována definice časně menarche, v souladu s touto studií.

Například Ellis et al. (1999) objevili signifikantní vliv také kvality vztahu dcer s otcem, tedy podmínky, kterou by bylo možné vnímat jako psychologickou prezenci/absenci.

Odborníci nabízejí možná vysvětlení tohoto efektu (včetně např. teorie psychosociální akcelerace, viz výše). Podle jedné teorie absence otce implikuje u dětí stres, který ovlivňuje endokrinní systém dospívajících dívek, což u nich vede k dřívějšímu výskytu menarche. Tuto teorii podpořil například výzkum Culpina et al. (2015), jehož výsledky spojují absenci otce v dětství s vyšší depresivností dívek v adolescenci. Jiná hypotéza zahrnuje ještě další proměnnou, a sice přejídání se a vyšší tělesnou váhu: stres vede ke zvýšení hmotnosti, což je jeden z předpokladů pro časnou menarche. (Richardson et al., 2018) Uvažuje se i o možném vlivu mužských feromonů na hormonální systém dívek. Dospívající dívky, které v důsledku nepřítomnosti biologického otce žijí v domácnosti s nevlastním otcem, hormonálně reagují na feromony nevlastního otce. Z toho důvodu je jejich tělo dříve připraveno k reprodukci. (Boothroyd & Cross, 2017) Bogaertova (2005) studie však tuto hypotézu zpochybňuje: její data neprokázala souvislost mezi nástupem menarche a přítomností nevlastního otce v domácnosti.

Podstatné je, že absence otce může určitým způsobem ovlivnit hormonální systém dívek natolik, že dojde ke snížení jejich věku při menarche. První menstruace přitom bývá někdy označována jako začátek puberty a může být spojena s řadou dalších událostí v reprodukčním životě mladých žen.

Brzký nástup puberty u dívek bývá například spojován s časným začátkem sexuálního života. Tuto hypotézu podpořili například Kim et al. (2017), kteří zkoumali adolescentní korejské dívky. Výzkumníci je rozdělili do dvou skupin. První skupinu tvořily dívky s časnou menarche, tedy ty, u kterých se objevila menstruace ve čtvrtém ročníku základní školy nebo dříve (což odpovídá věku cca mezi 10 - 11 lety). Druhou skupinu tvořily dívky, které měly menstruaci až od pozdějšího věku. Signifikantně větší podíl respondentek, které uvedly, že již měly sex, tvořily dívky, jejichž menarche byla klasifikována jako časná. Stejná studie spojila předčasnou menarche s větší pravděpodobností těhotenství či výskytu pohlavně přenosných chorob. Obdobná zjištění se objevují i v dalších studiích (např. Boothroyd et al., 2013; Quinlan, 2003; Khan et al., 2018).

Opět existuje několik možných odpovědí na otázku, proč předčasná menarche vede k dřívějšímu započetí sexuálního života. Může to být proto, že dívky, které pohlavně dospějí dříve, než jejich vrstevnice, jsou také dříve reprodukčně připraveny na sexuální život. (Boothroyd & Cross, 2017) Některé z teorií se dokonce snaží o spojení všech uvedených faktorů dohromady: absence otce vede k dřívější menarche a k nižšímu věku při prvním sexu (včetně například teorie psychosociální akcelerace, teorie otcovské investice - viz výše).

Dosud byly výzkumně ověřeny a podpořeny tři psychosociální faktory, které vedou k dřívější menarche u dívek. Jsou to absence otce, špatná socioekonomická situace a deprese matky. (Salmon & Shackelford, 2007) Poslední zmíněný faktor, deprese matky, přináší novou otázku: vede deprese matky k psychologické absenci matky? Pokud by tomu tak bylo, mohli bychom psychologickou absenci matky brát jako třetí proměnnou a vyslovit hypotézu, že deprese matky vede k psychologické absenci matky, která predikuje dřívější nástup menarche u dívek. Tímto způsobem bychom mohli hledat souvislost mezi absencí matky a nástupem puberty u dívek.

Návrh výzkumného projektu

9. Návrh projektu zkoumání souvislosti absence rodiče s partnerskými vztahy adolescentů

Navrhovaný projekt bude zkoumat souvislost psychologické absence otce s partnerskými vztahy adolescentů. Literárně-přehledová část bakalářské práce představuje úvod do zkoumané problematiky (především pak kapitola *Souvislost absence rodiče s partnerskými vztahy adolescentů*).

V navrhovaném výzkumu dojde ke sběru dat od adolescentních respondentů pomocí dotazníků. Pocity a chování v partnerských vztazích budou zjišťovány skrze měření attachmentu, citové vazby na partnera. Mnoho autorů studií uvedených v literárně-přehledové části zvolilo stejný postup (např. Black & Schutte, 2006). Již Hazan & Shaver (1987) potvrdili relevanci určování typu citové vazby i v partnerských vztazích, nejen ve vztahu matka - dítě jako v původním Bowlbyho konceptu.

Dále bude zjišťována rodičovská situace v dětství respondentů, konkrétně psychologická absence či prezence jejich otce. Výzkumy i teorie, které se dotýkají dané problematiky, se poslední dobou obrací k otázce psychologické prezence rodičů. Mnozí autoři zmiňují důležitost kvality vztahu s rodičem. (např. Ellis et al., 2012, Rostad et al., 2014) V souladu s tímto trendem se zkoumaný projekt zaměří na psychologickou, nikoli fyzickou absenci rodiče.

9.1 Vymezení vědeckého problému a cíle výzkumu

Cílem výzkumu bude prozkoumat souvislost mezi psychologickou absencí otce a pocity a chováním adolescentů v jejich partnerských vztazích. Psychologická absence otce bude měřena pomocí *Father Presence Questionnaire (FPQ)*, pocity a chování v partnerských vztazích bude měřeno pomocí dotazníku *Experiences in Close Relationships (ECR)*, který je navržen na základě teorie attachmentu.

Výzkumná otázka, na kterou bude hledána odpověď, zní: **Bude mít psychologická prezence otce souvislost s tím, jak se adolescenti cítí a chovají v partnerských vztazích?** Konkrétněji: Bude vyšší psychologická prezence otce (měřená *FPQ*) predikovat optimální pocity a chování adolescentů v partnerských vztazích (měřené *ECR*)?

Oblastí výzkumu bude souvislost rodičovské situace s partnerskými vztahy a výzkumným problémem bude souvislost psychologické prezence otce s citovou vazbou adolescentů v jejich partnerských vztazích.

9.1.1 Formulace hypotéz

Pro formulaci hypotéz je vycházeno z předpokladu, že čím vyššího skóre dosáhne respondent ve *Father Presence Questionnaire (FPQ)*, tím více psychologicky přítomen byl jeho otec. Na základě výzkumné otázky jsou formulovány tyto hypotézy:

H1: Čím vyšší skóre ve *Father Presence Questionnaire (FPQ)* má respondent, tím statisticky významně vyšší je pravděpodobnost, že mu bude přiřazen jistý typ (*secure*) podle *Experiences in Close Relationships (ECR)*.

H2: Čím vyšší skóre má respondent ve *Father Presence Questionnaire (FPQ)*, tím statisticky významně nižší vyhýbavost (*avoidance*) má na škále z *Experiences in Close Relationships (ECR)*.

H3: Čím vyšší skóre má respondent ve *Father Presence Questionnaire (FPQ)*, tím statisticky významně nižší úzkostnost (*anxiety*) má na škále z *Experiences in Close Relationships (ECR)*.

9.2 Design projektu

Navržený výzkum proběhne formou tří dotazníků, které budou předkládány adolescentům ve věku 17 - 19 let. K administraci dojde přímo ve školách v čase, kdy obvykle probíhá výuka. Respondenti budou dotazník vyplňovat přímo ve škole v době výuky, tím pádem můžeme předpokládat, že se budou snáze koncentrovat (díky disciplinovanému školnímu prostředí a omezenému množství distraktorů).

Nejprve dojde k oslovení středních škol. Tato fáze může trvat i několik měsíců, než bude dohodnuta spolupráce s dostatečným množstvím různých typů středních škol. Jeden až dva týdny před samotným sběrem dat budou studenti informováni o možnosti se výzkumu zúčastnit. Budou obeznámeni se svým právem od účasti kdykoli odstoupit a o nakládání s daty v rámci etiky psychologického výzkumu. Od nezletilých respondentů bude vyžadován informovaný souhlas podepsaný rodiči. Všichni respondenti budou mít alespoň týden na zvážení účasti na výzkumu a podepsání informovaného souhlasu. Dotazníky budou zaměřeny na citlivá témata, proto je z etického hlediska nutné, aby se respondenti necítili do účasti nuceni.

Poté proběhne sběr dat. Účastníci budou dotazníky vyplňovat po dobu jedné vyučovací hodiny. Administrace proběhne formou tužka - papír.

Následně budou zpracována data. Dotazníky budou vyhodnoceny podle příslušných manuálů. Dotazník rozvodu rodičů bude vyhodnocen kvalitativně. Poté budou testovány stanovené hypotézy.

Sběr dat skrze dotazníky je vhodný proto, že bude snímat subjektivní prožívání respondenta, které je vzhledem k tématu relevantní. Jak u psychologické absence rodiče, tak v partnerských vztazích záleží na tom, jak se dotyčný v situaci cítí a jak ji hodnotí. V tomto ohledu by ještě lepší metodou mohl být rozhovor, ten by však nenabral tolik strukturovaná data jako použité dotazníky. Použití dotazníků je navíc časově úspornější a snazší na administraci.

9.3 Výzkumné metody a způsob sběru dat

Ke sběru dat budou použity tři dílčí dotazníky. První z nich, *Experiences in Close Relationships (ECR)*, se zaměří na partnerské vztahy a respondentovy pocity a chování v nich. Druhý dotazník bude měřit otcovu psychologickou prezenci a půjde o dotazník *Father Presence Questionnaire (FPQ)*. Tento dotazník byl navržen v angličtině a dosud nebyl přeložen do českého jazyka. Před začátkem výzkumu bude tedy přeložen metodou zpětného překladu. Třetí dotazník slouží pouze k podchycení nežádoucí proměnné, a sice prožití rozvodu rodičů. Je navržen autorkou bakalářské práce a zaměřuje se na zkušenost respondenta s rozvodem rodičů.

Administrace proběhne formou tužka a papír pod dohledem výzkumníků. Ti budou zajišťovat především soukromí a klid respondentů, neboť výzkum bude probíhat ve škole v rámci třídy. Rovněž budou dohlížet na postupné předkládání dotazníků tak, aby všichni respondenti dostali dotazníky ve stejném předem určeném pořadí, a sice: 1. *ECR*, 2. *FPQ*, 3. dotazník vnímání rozvodu rodičů. *FPQ* bude předložen jako druhý a dotazník rozvodu jako třetí, aby co nejdéle zůstalo zachováno zaslepení respondentů - aby bylo co nejpozději možné odhadnout, na jakou souvislost se výzkum zaměřuje.

9.3.1 Sběr demografických údajů a dotazník rozvodu rodičů

Na začátku výzkumu budou sesbírány demografické údaje respondentů. Bude se jednat o: 1. pohlaví, 2. věk, 3. typ školy, na které adolescent právě studuje, 4. národnost, 5. velikost města bydliště, 6. socioekonomický status rodiny (skrže příjem rodičů).

Jak je uvedeno v kapitole *Intervenující proměnné* v literárně-přehledové části, při zkoumání dané problematiky je potřeba sledovat celou řadu dalších faktorů, abychom mohli lépe a jasněji porozumět souvislosti mezi psychologickou prezencí rodiče a partnerskými vztahy adolescenta. Upozornění na nežádoucí proměnné se objevuje především v pracích autorů, kteří se zaměřují na souvislost absence rodiče s reprodukčním zdravím a sexuální aktivitou. Co se týká souvislosti otcovské absence s partnerskými vztahy, autoři výše zmíněných studií zkoumali především následující faktory:

1. chování/sebevnímání/postoje matky po rozvodu (Zimbardo & Coulombe, 2017),
2. prožitek rozvodu rodičů (Amato, 1996).

Jelikož studie těchto autorů prokázaly určitý vliv daných faktorů, považuji za důležité zahrnout otázky k jejich exploraci do navrhovaného výzkumu. Respondenti tedy dostanou dotazník rozvodu rodičů. Ten bude začínat otázkou „*Jsou tvoji rodiče rozvedeni?*“ a další otázky v něm se budou týkat pouze dětí z rozvedených rodin. Tento dotazník je navržen autorkou práce a je k dispozici v *Příloze 2*. Dotazník přibližně mapuje prožitek rozvodu a to, jak respondent vnímal a vnímá své rodiče během a po rozvodu. Tento dotazník bude vyhodnocen kvalitativně a data z něj budou sledována při zpracování v rámci deskriptivní statistiky.

9.4 Výzkumné metody ke zjištění vztahové situace respondenta

Nejčastěji používanými dotazníky ke zjištění citové vazby v partnerských vztazích jsou *Adult Attachment Scales (AAS)* a *Experiences in Close Relationships (ECR)*. V navrženém výzkumu bude použit *ECR*, zejména kvůli tomu, že byl přeložen do češtiny a testován na tuzemském vzorku. *ECR* má rovněž dvakrát více otázek než *AAS* (36 ku 18 otázkám) a je tedy obsáhlejší. Výsledkem *ECR* je ale stejně jako u *AAS* určení typu citové vazby na partnera, takže stále bude možné srovnání s výsledky studií, ve kterých byl použit *AAS*.

9.4.1 Dotazník *Experiences in Close Relationships (ECR)*

V roce 2012 byl dotazník *Experiences in Close Relationships (ECR)* - viz Příloha 3) přeložen do češtiny a tato verze byla testována na českých studentech psychologie. Jelikož jejich výsledky byly shodné s výsledky amerických studentů, považují autoři Lečbych & Pospíšilíková (2012) překlad za odpovídající a dotazník za mezikulturně aplikovatelný. Spolu s tímto dotazníkem dostanou respondenti psanou instrukci, aby odpovídali v rámci partnerských vztahů, tedy aby všechny otázky a odpovědi vztahovali ke svým pocitům a chování v rámci partnerských vztahů. *ECR* totiž měří attachment v různých typech blízkých vztahů, kromě těch partnerských také ve vztazích s rodiči či přáteli.

V rámci tohoto dotazníku respondent hodnotí celkem 36 stanovisek na sedmibodové Lickertově škále od “rozhodně nesouhlasím” po “rozhodně souhlasím”¹⁶ (*Experiences in Close Relationships (ECR)*, 2019). Po vzoru studie Black & Schutte (2006) bude dotazník měřící attachment použit z toho důvodu, že pro jeho vyplnění nemusí být respondent v partnerském vztahu. Odpovědi a tedy i výsledky tohoto dotazníku se vztahují k obecným pocitům a chováním ve vztazích. Východiskem dotazníku je změření vztahové úzkostnosti (*attachment anxiety*) a vztahové vyhýbavosti (*attachment avoidance*). Skrze tyto dvě škály je možné přiřazení typu citové vazby respondentovi:

1. jistý typ vazby (*secure*) – člověk s touto vazbou je schopný regulace vlastních pocitů a je schopný reflexe jednání a afektů partnera,
2. bázlivě vyhýbavý typ (*fearful avoidant*) - nepředvídatelné a dezorganizované chování ve vztahu, trápí se pocity viny a nejistoty,
3. zaujatý typ (*preoccupied*) - pohlcený emocemi, úzkostný, zaujímá negativní postoje k partnerovi,
4. distancovaně vyhýbavý typ (*dismissing avoidant*) - vyhýbá se intimitě, afektům a emocím, distancovaný, zaujatý nezávislostí. (Lečbych & Pospíšilíková, 2012)

Respondenti budou požádáni, aby otázky vztahovali k romantickému partnerovi, ať už současnému, nebo minulému. Dotazník bude rovněž doplněn o dvě jednoduché otázky na dosavadní zkušenost s partnerskými vztahy („Měl(-a) jsi již partnerský vztah (chodil(-a) jsi s někým)? Kolik partnerských vztahů jsi už měl(-a)?“). Tyto otázky spolu s instrukcí zajistí

¹⁶ Vlastní překlad autorky BP (v rámci popisu metody). “*Strongly disagree*” přeloženo jako “rozhodně nesouhlasím”; “*strongly agree*” přeloženo jako “rozhodně souhlasím”.

možnost účasti respondentů, kteří ještě neměli vztah - respektive budou moci osvětlit případná nedorozumění a nesrovnalosti v jejich odpovědích.

9.5 Výzkumné metody ke zjištění psychologické absence otce

V souvislosti s omezením literárně-přehledové části na otázku absence biologických otců bude stejným způsobem omezen i navržený výzkum. Ten se navíc bude soustředit pouze na psychologickou absenci otce. U respondentů, kteří byli vystaveni fyzické absenci biologického otce (například z důvodu úmrtí nebo rozvodu), bude předpokládána nulová psychologická prezence otce.

Mnoho studií zmíněných v bakalářské práci se pokoušelo o změření dosud nedefinované psychologické absence. Autoři těchto studií různými způsoby měřili kvalitu vztahu s rodičem nebo attachment na rodiče. Ve výzkumech, které v rámci této problematiky zkoumají attachment, se většinou používá *Inventory for Parent and Peer Attachment (IPPA)*. Tento dotazník měří současnou citovou vazbu na rodiče a vrstevníky. Navržený výzkum však nebude obsahovat *IPPA* a to ze dvou důvodů:

1. výzkum se bude orientovat na rodičovskou situaci v dětství, použitý dotazník tedy bude zaměřen retrospektivně (zatímco *IPPA* zkoumá attachment v současnosti – adolescenci, nikoli v dětství),
2. výzkum se nebude primárně orientovat na attachment, ale spíše na kvalitu prezence rodiče.

Místo *IPPA* bude použit dotazník *Father Presence Questionnaire (FPQ)*, který měří psychologickou prezenci otce v dětství.

9.5.1 *The Father Presence Questionnaire (FPQ)*

Father Presence Questionnaire (FPQ) je dotazník vyvinutý pro zjištění toho, jak dospělý vnímá otce a jaké s ním měl zkušenosti v období dětství (viz *Příloha 4*). Skrze tyto dva aspekty se na základě *FPQ* stanovuje míra otcovy psychologické prezence/absence. *FPQ* je určen pro dospělé muže i ženy a vyplňuje se na základě subjektivního a retrospektivního pohledu na otce v dětství. (Krampe & Newton, 2006) Díky tomu také zapadá do konceptu navrhovaného výzkumu. Zkoumám souvislost rodičovské situace s partnerskými vztahy adolescenta, proto považuji za důležité, jak sám tento adolescent vnímal rodičovskou situaci. *FPQ* se soustředí na perspektivu adolescenta, na jeho

subjektivní vnímání rodičovské situace, které vzhledem ke zkoumání psychologické absence považují za relevantní.

Vzhledem k tomu, že dotazník *FPQ* nebyl dosud přeložen do češtiny, byl by pro potřeby navrhovaného výzkumu přeložen metodou zpětného překladu.

Tento dotazník má celkem 134 položek rozřazených do deseti škál. Ke každé položce respondent přiřadí odpověď *nikdy - zřídka - někdy - často - vždy*.¹⁷ Některé škály se soustředí i na vztahy jiných členů rodiny (vztah rodičů, vztahy matky a otce s jejich otcem). Tím tento dotazník zabírá rodinu jako celek a teoreticky můžeme předpokládat, že zhodnotí vztah dítěte s otcem v širším rodinném kontextu. *FPQ* je vyčerpávající z hlediska různých pohledů na psychologickou prezenci otce. Měří nejen vztah respondenta s otcem, ale i jeho vnímání otcovské figury.

Respondentům, kteří byli v období dětství (do deseti let věku) vystaveni úplné fyzické absenci biologického otce (tedy vůbec se s ním nevidali), bude přiřazen skóre 0 ve *FPQ*.

9.6 Způsob zpracování dat

Nejprve dojde k vyhodnocení dotazníků podle testových manuálů. V dotazníku *ECR* bude vypočítáno skóre vyhýbavosti (*avoidance*) a úzkostnosti (*anxiety*). Následně bude každému respondentovi přiřazen daný typ z výše uvedené typologie podle postupů původních autorů dotazníku (Brennan, Clark, & Shaver). V dotazníku *FPQ* bude vypočítáno skóre otcovské prezence.

Hypotézy H2 a H3 budou testovány stejným způsobem. V prvním kroku bude provedena regresní analýza ke zjištění vztahu mezi proměnnými, kde proměnná *x* je vyhýbavost (*avoidance*) pro H2 či úzkostnost (*anxiety*) pro H3 a kde proměnná *y* je prezence otce. Dále bude provedena Pearsonova korelační analýza ke zjištění korelace mezi škálami. Pro tento postup bude předpokládáno normální rozdělení respondentů ve všech měřených faktorech. Při Pearsonově korelačním koeficientu větším než 0,7 budeme předpokládat, že pozitivní korelace existuje a hypotéza H2/H3 bude podpořena.

K testování hypotézy H1 bude zvolen následující postup: Nejprve budou respondenti rozděleni do pomyslných skupin na základě skóre ve *FPQ*. Následně se bude zkoumat, kolikrát se ve které skupině vyskytl jistý (*secure*) typ vazby. Tím bude stanovena pravděpodobnost, s jakou bude respondentovi přiřazen jistý (*secure*) typ vazby na základě

¹⁶ Vlastní překlad autorky BP (v rámci popisu metody). “*Never - seldom - occasionally - frequently - always*” přeloženo jako “*nikdy - zřídka - někdy - často - vždy*”.

toho, jaké skóre měl ve FPQ. Aby mohla být podpořena hypotéza H1, bude poté sledována korelace mezi touto pravděpodobností a skóre ve FPQ. K tomu bude použit Spearmanův korelační koeficient, protože nelze očekávat normální rozdělení. Pokud bude hodnota tohoto koeficientu větší než 0,7 budeme předpokládat, že pozitivní korelace existuje a hypotéza H1 bude podpořena.

Vyhodnocení dotazníku rozvodu rodičů proběhne kvalitativně, metodou obsahové analýzy. Respondenti, u kterých bude na základě jejich odpovědí vysloven předpoklad, že byli vystaveni traumatickému rozvodu rodičů či jejich chování, budou označeni. Na základě deskriptivní statistiky souboru bude potom uvažováno o možném vlivu prožitku traumatického rozvodu jako intervenující proměnné.

9.7 Výzkumný soubor

Respondenti navrhovaného výzkumu budou studenti posledních ročníků středních škol včetně odborných učilišť a gymnázií. Bude se tedy jednat o adolescenty ve věku mezi 17 - 19 lety. Výběr škol bude zahrnovat stejný počet odborných učilišť, odborných středních škol a gymnázií, čímž se docílí vyšší reprezentativnosti souboru. Výběrem skrze školy bude snazší sehnat respondenty.

Výzkum bude cílit na osoby v pozdní adolescenci, u kterých se očekává větší vyspělost, schopnost sebereflexe a více zkušeností s partnerskými vztahy na rozdíl od mladších adolescentů. Takto starým respondentům už není nevhodné předložit dotazníky, které jsou primárně navrženy pro dospělé osoby.

Pokud se v průběhu výzkumu nevyskytnou neočekávané limity, budou závěry výzkumu zobecnitelné na širší populaci českých adolescentů.

9.8 Etické aspekty výzkumu

Všichni účastníci budou před začátkem výzkumu informováni o právu od výzkumu kdykoli odstoupit bez udání důvodu a o zásadách nakládání s osobními údaji. Před začátkem výzkumu bude od respondentů vyžadován informovaný souhlas s účastí. U adolescentů mladších 18 let bude rovněž vyžadován podepsaný informovaný souhlas jejich rodičů či zákonných zástupců.

Vyplňování v čase výuky ve škole může mít persvazivní vliv a respondenti se mohou cítit nuceni do účasti. Aby se tomu předešlo, budou o výzkumu informováni s minimálně týdenním předstihem, takže budou mít čas svou účast zvážit. Také bude zajištěno, aby

při vyplňování dotazníku nebyl přítomen vyučující pedagog, neboť jeho přítomnost by ve studentech mohla vyvolávat pocit povinnosti.

Bude nutné vzít v úvahu, že navrhovaný výzkum se bude zabývat citlivými tématy a všechny použité dotazníky obsahují velmi osobní otázky. Účastníkům by tedy měl být při vyplňování zajištěn klid a soukromí. Rovněž jim bude nabídnut kontakt na spolupracujícího psychologa s tím, že se na něj budou moci obrátit, pokud by v nich vyplnění dotazníků vyvolalo nekomfortní pocity či otázky.

Data budou sbírána anonymně: každému respondentovi bude přiřazeno číslo, kterým budou označeny dotazníky, a nebude tedy možné spojit jeho jméno s odpověďmi. S daty bude nakládáno v rámci pravidel etiky psychologického výzkumu.

V instrukcích k dotazníkům respondentům tykám, neboť mám dojem, že je to příjemnější způsob oslovení, díky kterému se respondenti budou moci více uvolnit a dotazníky nebudou působit příliš formálním dojmem. Uvědomuji si však, že tykání může působit neeticky, neboť oslovuji již téměř dospělé lidi.

9.9 Úskalí a limity projektu

Navrhovaný projekt bude mít jistá úskalí a limity. Výzkum závisí na spolupráci se školami, které poskytnou jednu vyučovací hodinu k provedení výzkumu - jejich případná neochota může výzkum zbrzdit.

Dalším problematickým bodem může být například nutnost překladu dotazníku *FPQ*. Dotazník bude překládán metodou zpětného překladu. Tento dotazník dosud nebyl standardizován na populaci českých adolescentů, což může být rovněž limitující.

Oba standardizované dotazníky jsou primárně určeny pro dospělé. Věk adolescentů, kteří se zúčastní výzkumu, se však bude pohybovat mezi 17 - 19 lety. V tomto věku už by použití dotazníků pro dospělé nemělo být problematické.

Musíme předpokládat, že ne všichni respondenti ve věku pozdní adolescence již budou mít zkušenost s partnerskými vztahy. Z toho důvodu bude: 1. použit dotazník *Experiences in Close Relationships (ECR)*, který zkoumá pocity a chování v partnerských vztazích obecně a potenciálně, 2. vložena instrukce, jak dotazník vyplňovat v případě, že respondent ještě neměl partnerský vztah a 3. přidány dvě otázky na dosavadní vztahové zkušenosti (vše viz Příloha 3).

Jasnost zkoumané souvislosti může být narušena intervenujícími proměnnými. Na základě již existujících prací v této oblasti se ukazuje, že velký vliv může mít prožitek

rozvodu rodičů (Zimbardo, Coulombe, 2017; Amato, 1996). Proto bude součástí výzkumu i dotazník sestavený autorkou práce, který bude zkoumat průběh případného rozvodu rodičů a jak jej respondent vnímal (viz *Příloha 2*).

10. Diskuze

Mnoho autorů se již dříve zabývalo zkoumaným tématem a bylo provedeno velké množství studií zaměřených na souvislost absence rodiče s partnerskými vztahy. Závěry výzkumů se často různí, proto je potřeba provádět další a replikovat již použité výzkumné designy. V navrženém výzkumu bude pozornost upřena výhradně na psychologickou absenci otce v souladu s trendem v současném vědeckém bádání. Toto zaměření bylo zvoleno na základě dotazníku *Father Presence Questionnaire (FPQ)*. Srovnatelný dotazník zaměřený na psychologickou prezenci matek není dostupný. Autoři, kteří se zaměřili na psychologickou absenci rodičů, ve výzkumech obvykle volí různé jiné dotazníky pro měření kvality vztahu s rodičem. Jelikož je však patrné, že psychologické absenci je věnována čím dál větší pozornost, existuje naděje, že v budoucnu bude představeno více takových dotazníků. Ukazuje se, že psychologická absence má podobné dopady jako fyzická¹⁸, ale na rozdíl od fyzické není na první pohled zřejmá. Je proto nutné se zkoumání psychologické absence dále věnovat.

Použití *FPQ* s sebou však přinese i celou řadu limitů. Jedním z nich může být fakt, že dotazník *FPQ* se vyplňuje retrospektivně a ze subjektivního pohledu respondentů. Jak je zmíněno výše, subjektivita může mít jisté logické výhody - lépe skrze ni pochopíme, jaký dopad mělo otcovo chování přímo na respondenta, jak respondent toto chování vnímal a prožíval. Na druhou stranu je otázka, jak moc se shoduje respondentem vnímaná otcova prezence a objektivně pojatá prezence. Navazující výzkumy by mohly v tomto ohledu pokročit a měřit otcovskou absenci/prezenci rozsáhleji tím, že předloží vhodné dotazníky také rodičům respondenta. Tento problém by rovněž mohl být odstraněn při použití longitudinálního designu výzkumu. Množství studií uvedených v literárně-přehledové části bakalářské práce vychází právě z dat sesbíraných v rámci longitudinálního výzkumu, a to právě z důvodu objektivizace rodičovské absence.

Dalším omezením, které vyplývá z použití *FPQ*, je jeho existence pouze v angličtině a standardizace na americké populaci. Bylo by vhodné, aby byl tento dotazník v budoucnu přeložen a upraven pro použití na české populaci vzhledem k tomu, jak je psychologická absence otce důležitá pro predikci celé řady rizik. Co se týká nevhodnosti použití *FPQ* na české populaci, osobně považuji za obzvláště nepatřičnou škálu měřící pojetí Boha jako otcovské figury (*The Conceptions of God as Father Scale*). Češi jsou na rozdíl od Američanů

¹⁸ Viz např. Black & Schutte (2006), Scharf & Maysseless (2008), Doyle et al. (2009) a další.

častěji ateisté a proto může být použití této škály nemístné, dokonce by mohlo v respondentech vyvolat nedůvěru k výzkumu.

I dotazník *Experiences in Close Relationships (ECR)* může navrhovanému projektu přinést jisté handicapy. V tomto dotazníku respondenti hodnotí tvrzení, která se týkají pocitů a chování v partnerských vztazích. Ve zkoumaném souboru adolescentů je však nutné předpokládat poměrně velké množství těch, kteří ještě vztah neměli. Toto je řešeno instrukcí, aby vyplňovali dotazník na základě své představy o vztahu, čímž jsou ale měřeny spíše jejich postoje než skutečné chování.

V úvahu je nutné vzít možné nežádoucí proměnné. Této problematice je věnována celá podkapitola v literárně-přehledové části bakalářské práce (kapitola *Intervenující proměnné*). V dětství jedince se může vyskytnout celá řada událostí a okolností, které mohou ovlivnit jeho chování a prožívání v pozdějších partnerských vztazích. Navržený výzkum bude doplněn o dotazník vnímání rozvodu rodičů, na základě kterého by mělo být možné podchytit proměnné jako trauma z rozvodu rodičů, přítomnost nevlastního rodiče, chování rodičů po rozvodu apod., na které upozorňují například Zimbardo & Coulombe (2017) či Amato (1996).

Výsledky navrhovaného výzkumu by mohly podpořit hypotézu důležitosti psychologické absence otce. Možná by upozornily na specifika prožívání adolescentů, kteří mají narušený vztah s otcem. Navržený výzkum by tím mohl pomoci například odborníkům, kteří pracují s adolescenty, tím, že jim poskytne informace o možném riziku negativního prožívání partnerských vztahů v souvislosti s psychologickou absencí otce.

Závěr

V práci byly popsány různé sféry partnerských vztahů a sexuálního života adolescentů, které mají nebo mohou mít souvislost s absencí rodiče. Výsledky výzkumů v některých z těchto oblastí se různí, jinde jsou však konzistentní. Například více než třicet různých studií se shoduje na tom, že absence otce vede ke dřívější menarche u dívek. Absence rodiče dále zřejmě zvyšuje riziko riskantního sexuálního chování (nepoužívání antikoncepce), adolescentního rodičovství či onemocnění sexuálně přenosnou chorobou. Adolescenti z rozpadlých rodin jsou také sexuálně aktivnější než jejich vrstevníci s přítomnými rodiči a pravděpodobně dříve prožijí sexuální debut.

Nepřítomnost rodiče zřejmě může souviset i s chováním a prožíváním v rámci partnerských vztahů. Na toto téma je zaměřen i navržený výzkum. Nejen samotná absence rodiče, ale i například prožitek rozvodu a observace chování matky po rozvodu, může mít souvislost s postoji adolescenta vůči partnerským vztahům a manželstvím. Na otázku sexuální orientace neexistuje jasná odpověď - absence rodiče predikuje homosexuální orientaci jen s malou pravděpodobností a to pouze u dívek.

Nejvýrazněji se projevuje souvislost absence otce s reprodukčním zdravím a sexuálním chováním (adolescentních) dcer. Nápadná markantnost tohoto efektu však může být způsobená i tím, že právě na otce a dcery je zaměřena pozornost většiny výzkumů.

Většina teoretických koncepcí, které vysvětlují tyto souvislosti, vychází z evoluční psychologie. Tyto teorie spojují absenci rodiče se strádáním dětí a následnou potřebou jejich organismu zvýšit evoluční fitness. To platí obzvlášť pro specifika v sexuálním chování, fyzickém dospívání a reprodukčním zdraví.

Souvislost absence rodiče s partnerskými vztahy pak bývá vysvětlována především teorií attachmentu. Skrze měření attachmentu jsou rovněž prováděny výzkumy partnerských vztahů adolescentů a psychologické absence rodičů.

Poslední trendy ve vědeckém pojetí daného tématu směřují pozornost od fyzické na psychologickou absenci rodiče. Stále více autorů se klaní k názoru, že záleží nejen na tom, aby byl rodič v domácnosti fyzicky přítomen, ale především na kvalitě jeho vztahu s dítětem. V souvislosti s tímto trendem se i navržený výzkum zaměřuje na psychologickou absenci otce a její souvislost s partnerskými vztahy adolescentů.

Bakalářská práce ukázala, na jak velké množství oblastí partnerských vztahů a sexuálního života adolescentů může mít rodičovská absence vliv. Byly představeny různé

typy absence rodiče a množství dalších faktorů, které mohou vycházet z rozpadu rodiny a ovlivnit adolescenta v daných sférách.

Seznam použité literatury

- Amato, P. (1996). Explaining the Intergenerational Transmission of Divorce [Online]. *Journal Of Marriage And Family*, 58(3), 628-640. <https://doi.org/10.2307/353723>
- Amato, P., & DeBoer, D. (2001). The Transmission of Marital Instability Across Generations: Relationship Skills or Commitment to Marriage? [Online]. *Journal Of Marriage And Family*, 63(4), 1038-1051.
- APA Dictionary of Psychology [Online]. (2018). Retrieved February 19, 2020, from <https://dictionary.apa.org/>
- Banerjee, S. B., & Adkins-Regan, E. (2014). Same-sex Partner Preference in Adult Male Zebra Finch Offspring Raised in the Absence of Maternal Care [Online]. *Animal Behaviour*, 92, 167-173. <https://doi.org/10.1016/j.anbehav.2014.03.030>
- Belsky, J., Dehart, G., Cauffman, E., & Susman, E. (2007). Family Rearing Antecedents of Pubertal Timing [Online]. *Child Development*, 78(4), 1302-1321.
- Belsky, J., Steinberg, L., & Draper, P. (1991). Childhood Experience, Interpersonal Development, and Reproductive Strategy: An Evolutionary Theory of Socialization [Online]. *Child Development*, 62(4), 647-670. <https://doi.org/10.2307/1131166>
- Black, K. A., & Schutte, E. D. (2006). Recollections of Being Loved: Implications of Childhood Experiences with Parents for Young Adults' Romantic Relationships [Online]. *Journal Of Family Issues*, 27(10), 1459-1480.
- Bogaert, A. F. (2005). Age at Puberty and Father Absence in a National Probability Sample [Online]. *Journal Of Adolescence*, 28(4), 541-546.
- Boothroyd, L. G., Craig, P. S., Crossman, R. J., & Perrett, D. I. (2013). Father Absence and Age at First Birth in a Western Sample [Online]. *American Journal Of Human Biology*, 25(3), 366-369. <https://doi.org/10.1002/ajhb.22378>
- Boothroyd, L. G., & Cross, C. P. (2017). Father Absence and Gendered Traits in Sons and Daughters [Online]. *Plos One*, 12(7). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0179954>

- Carlson, M. D., Mendle, J., & Harden, K. P. (2014). Early Adverse Environments and Genetic Influences on Age at First Sex: Evidence for Gene \times Environment Interaction [Online]. *Developmental Psychology*, 50(5), 1532-1542. <https://doi.org/10.1037/a0035479>
- Caspi, A., & Belsky, J. (1992). Childhood Experience and the Onset of Menarche: A Test of a Sociobiological Model [Online]. *Child Development*, 63(1), 47-58. <https://doi.org/10.2307/1130900>
- Collins, N. L., & Read, S. J. (1990). Adult Attachment, Working Models, and Relationship Quality in Dating Couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 644-663
- Copping, L. T. (2014) *Death, Hope and Sex Revisited: An Evaluation of Psychosocial Acceleration Theory*. Doctoral thesis, Durham University.
- Culpin, I., Heron, J., Araya, R., & Joinson, C. (2015). Early Childhood Father Absence and Depressive Symptoms in Adolescent Girls from a UK Cohort: The Mediating Role of Early Menarche [Online]. *Journal Of Abnormal Child Psychology: An Official Publication Of The International Society For Research In Child And Adolescent Psychopathology*, 43(5), 921-931. <https://doi.org/10.1007/s10802-014-9960-z>
- Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital Conflict and Child Adjustment: An Emotional Security Hypothesis [Online]. *Psychological Bulletin*, 116(3), 387-411. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.116.3.38>
- Doyle, A. B., Lawford, H., & Markiewicz, D. (2009). Attachment Style with Mother, Father, Best Friend, and Romantic Partner during Adolescence [Online]. *Journal Of Research On Adolescence*, 19(4), 690-714.
- Draper, P., & Harpending, H. (1982). Father Absence and Reproductive Strategy: An Evolutionary Perspective. *Journal Of Anthropological Research*, 38(3), 255 - 273.
- Ellis, B. J. (2004). Timing of Pubertal Maturation in Girls: An Integrated Life History Approach. *Psychological Bulletin*, 130 (2004), pp. 920-958
- Ellis, B. J., Bates, J. E., Dodge, K. A., Fergusson, D. M., John Horwood, L., Pettit, G. S., et al. (2003). Does Father Absence Place Daughters at Special Risk for Early Sexual Activity

and Teenage Pregnancy? [Online]. *Child Development*, (3), 801-821. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00569>

Ellis, B. J., Mcfadyen-Ketchum, S., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (1999). Quality of Early Family Relationships and Individual Differences in the Timing of Pubertal Maturation in Girls: A Longitudinal Test of an Evolutionary Model [Online]. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 77(2), 387-401. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.2.387>

Ellis, B. J., Schlomer, G. L., Tilley, E. H., & Butler, E. A. (2012). Impact of Fathers on Risky Sexual Behavior in Daughters: A Genetically and Environmentally Controlled Sibling Study [Online]. *Development And Psychopathology*, 24(1), 317-332. <https://doi.org/10.1017/S095457941100085>

Experiences in Close Relationships (ECR). (2019). Retrieved April 14, 2020, from <https://www.statisticssolutions.com/experiences-in-close-relationships-ecr/>

Fear, R. M. (2016). *The Oedipus Complex: Solutions or Resolutions?*. London: Karnac Books. ISBN 978-1-78220-295-0.

Fritsch, T., & Burkhead, J. (1981). Behavioral Reactions of Children to Parental Absence due to Imprisonment. *Family Relations*, 30(1), 83-88. <https://doi.org/10.2307/584240>

Furman, W., & Simon, V. (1999). Cognitive Representations of Adolescent Romantic Relationships. In W. Furman, B. Brown, & C. Feiring (Eds.), *The Development of Romantic Relationships in Adolescence* (Cambridge Studies in Social and Emotional Development, pp. 75-98). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316182185.005>

Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process [Online]. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 52(3), 511-524. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511>

Hetherington, E. M. (1972). Effects of Father Absence on Personality Development in Adolescent Daughters [Online]. *Developmental Psychology*, 7(3), 313-326. <https://doi.org/10.1037/h0033339>

Inman-Amos, J., Hendrick, S. S., & Hendrick, C. H. (1994). Love Attitudes: Similarities Between Parents and Between Parents and Children. *Family Relations*, 43(4), 456-461. <https://doi.org/10.2307/585378>

James, J., Ellis, B. J., Schlomer, G. L., & Garber, J. (2012). Sex-specific Pathways to Early Puberty, Sexual Debut, and Sexual Risk Taking: Tests of an Integrated Evolutionary-Developmental Model [Online]. *Developmental Psychology*, 48(3), 687 - 702. <https://doi.org/10.1037/a0026427>

Kanazawa, S. (2020). Father Absence, Sociosexual Orientation, and Same Sex Sexuality in Women and Men [Online]. *International Journal Of Psychology*, 55(2), 234-244. <https://doi.org/10.1002/ijop.12569>

Khan, M. R., Scheidell, J. D., Rosen, D. L., Geller, A., & Brotman, L. M. (2018). Early Age at Childhood Parental Incarceration and STI/HIV-Related Drug Use and Sex Risk Across the Young Adult Lifecourse in the US: Heightened Vulnerability of Black and Hispanic Youth [Online]. *Drug And Alcohol Dependence*, 183, 231-239. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2017.11.006>

Kim, H. S., Choe, B. M., Park, J. H., & Kim, S. H. (2017). Early Menarche and Risk-taking Behavior in Korean Adolescent Students [Online]. *Asia-Pacific Psychiatry*, 9(3). <https://doi.org/10.1111/appy.12273>

Klusáčková, T. (2014). *Pohlavně dimorfní znaky lidské tváře v rámci teorie životní historie [bakalářská práce]*. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra filosofie a dějin přírodních věd.

Krampe, E. M., & Newton, R. R. (2006). The Father Presence Questionnaire: A New Measure of the Subjective Experience of Being Fathered. *Fathering: A Journal Of Theory, Research, And Practice About Men As Fathers*, 4(2), 159-190. <https://doi.org/10.3149/fth.0402.159>

Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing. 142-149. ISBN 80-247-1284-9.

Lečbych, M. & Pospíšilíková, K. (2012). Česká verze škály Experiences in Close Relationships (ECR): Pilotní studie posouzení vztahové vazby v dospělosti. *E-psychologie* [online], 6 (3), 1-11 [cit. 13. 4. 2020]. ISSN 1802-8853.

Macek, P. (2003). *Adolescence* (2nd ed.). Praha: Portál. ISBN 80-7178-747-7.

Macek, P., Lacinová, L. (2006). *Vztahy v dospívání*. Brno: Barister & Principal. ISBN 80-7364-034-1.

Mendle, J., Brooks-Gunn, J., & Turkheimer, E. (2009). Associations between Father Absence and Age of First Sexual Intercourse [Online]. *Child Development*, 80(5), 1463.

Miller, B. C., & Moore, K. A. (1990). Adolescent Sexual Behavior, Pregnancy, and Parenting: Research Through the 1980s [Online]. *Journal Of Marriage And The Family*, 52(4), 1025-1044.

Moffitt, T. E., Caspi, A., Belsky, J., & Silva, P. A. (1992). Childhood Experience and the Onset of Menarche: A Test of a Sociobiological Model. *Child Development*, 63, 47–58

Oliveira-Campos, M., Giatti, L., Malta, D., & Barreto, S. M. (2013). Contextual Factors Associated with Sexual Behavior Among Brazilian Adolescents [Online]. *Annals Of Epidemiology*, 23(10), 629-635. <https://doi.org/10.1016/j.annepidem.2013.03.009>

Pain, E. (2018). Is Teen Risk of Having Sex With Strangers Associated with Family Environment? Family Processes, Household Structure, and Adolescent Sex with Strangers [Online]. *Youth And Society*. <https://doi.org/10.1177/0044118X18772698>

Picci, G., Griffin, A. M., Reiss, D., & Neiderhiser, J. M. (2019). Parent-adolescent Conflict and Young Adult Romantic Relationship Negativity: Genetic and Environmental Influences. *Journal Of Family Psychology*, 33(1), 34-43. <https://doi.org/10.1037/fam0000476>

Pouget, E., Serbin, L. A., Stack, D. M., Ledingham, J. E., & Schwartzman, A. E. (2012). The Intergenerational Continuity of Fathers' Absence in a Socioeconomically Disadvantaged Sample [Online]. *Journal Of Marriage And Family*, 74(3), 540-555.

Quinlan, R. J. (2003). Father Absence, Parental Care, and Female Reproductive Development [Online]. *Evolution*, 24(6), 376-390. [https://doi.org/10.1016/S1090-5138\(03\)00039-4](https://doi.org/10.1016/S1090-5138(03)00039-4)

- Richardson, G. B., La Guardia, A. C., & Klay, P. M. (2018). Determining the Roles of Father Absence and Age at Menarche in Female Psychosocial Acceleration [Online]. *Evolution*, 39(4), 437-446. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2018.03.009>
- Rostad, W.L., Silverman, P., McDonald, M.K. (2014). Daddy's Little Girl Goes to College: An Investigation of Females' Perceived Closeness with Fathers and Later Risky Behaviors. *J. Am. College Health*, 62(4):213–20.
- Salmon, C. A., & Shackelford, T. K. (2007). *Family Relationships: An Evolutionary Perspective*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195320510.001.0001>
- Scharf, M., & Mayseless, O. (2008). Late Adolescent Girls Relationships with Parents and Romantic Partner: The Distinct Role of Mothers and Fathers [Online]. *Journal Of Adolescence*, 31(6), 837-855. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2008.06.012>
- Smith, C. A. (1997). Factors Associated with Early Sexual Activity Among Urban Adolescents [Online]. *Social Work*, 42(4), 334-346. <https://doi.org/10.1093/sw/42.4.334>
- Šulová, L., Fait, T., & Weiss, P. (2011). *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf.
- Thornton, A., & Camburn, D. (1987). The Influence of the Family on Premarital Sexual Attitudes and Behavior [Online]. *Demography*, 24(3), 323-340.
- Tresch, C., & Ohl, J. (2015). Âge de la puberté et sexualité des jeunes femmes occidentales. *Gynécologie Obstétrique*, 43(2), 158-162. <https://doi.org/10.1016/j.gyobfe.2014.12.010>
- Van Bavel, H. (2017). Beyond Exploitation: Towards a Nuanced Understanding of Agency for Adolescent Female Sex Workers - Evidence From Zanzibar and Morogoro [Online]. *Culture Health*, 19(1), 76-90. <https://doi.org/10.1080/13691058.2016.1207253>
- Weiss, P. (2017) *Poruchy sexuální preference*. Praha: Galén. ISBN 978-80-7492-310-4.
- Xu, Y., Norton, S., & Rahman, Q. (2018). Early Life Conditions, Reproductive and Sexuality-related Life History Outcomes Among Human Males: A Systematic Review and Meta-analysis [Online]. *Evolution And Human Behavior*, 39(1), 40-51. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2017.08.005>

Xu, Y., Norton, S., & Rahman, Q. (2019). Early Life Conditions and Adolescent Sexual Orientation: A Prospective Birth Cohort Study [Online]. *Developmental Psychology*, 55(6), 1226-1243. <https://doi.org/10.1037/dev0000704>

Zimbardo, P. G., & Coulombe, N. D. (2017). *Odpojený muž: jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím*. Praha: Grada Publishing.

Seznam zkratek

AAS	Adolescent Attachment Scales
APA	American Psychological Association
ECR	Experiences in Close Relationship
FPQ	Father Presence Questionnaire
IPPA	Inventory for Parent and Peer Attachment

Příloha 1

Znázornění výsledků studie Ellise et al. (2003)

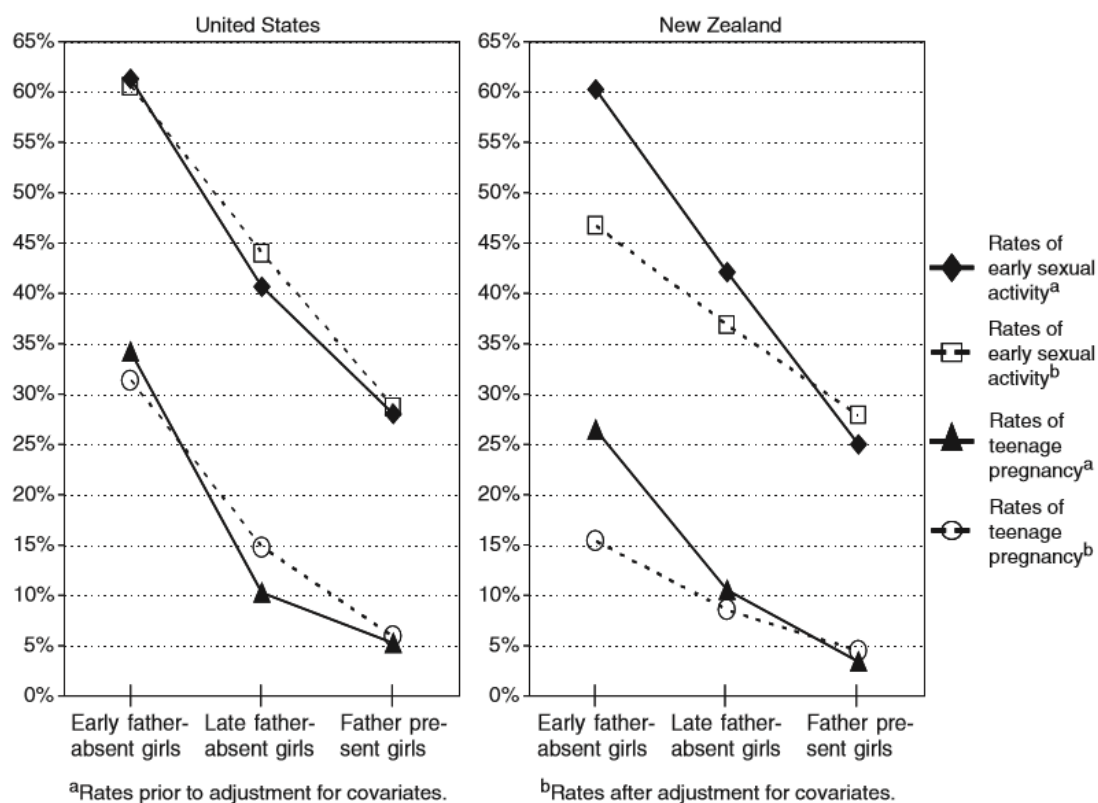

Figure 1. Rates of early sexual activity and teenage pregnancy, before and after adjustment for covariates.

Porovnání dívek: 1. které byly vystaveny absenci otce od raného dětství, tedy před pátým rokem věku (*early father-absent*), 2. jejichž otec byl nepřítomen až po tom, co dosáhly minimálně pěti let věku (*late father-absent*) a 3. jejichž otec byl přítomen (*father-present*) z USA a Nového Zélandu. U dívek ze skupiny *early father-absent* byla sedm až osmkrát vyšší pravděpodobnost, že byly těhotné mezi 14 - 18 lety věku, než u dívek ze skupiny *father-present*. U dívek ze skupiny *late father-absent* byla pravděpodobnost těhotenství dvakrát až třikrát vyšší než u dívek ze skupiny *father-present*.

ZDROJ: Ellis, B. J., Bates, J. E., Dodge, K. A., Fergusson, D. M., John Horwood, L., Pettit, G. S., et al. (2003). Does father absence place daughters at special risk for early sexual activity and teenage pregnancy? [Online]. *Child Development*, (3), 801-821. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00569>

Příloha 2: Dotazník vnímání rozvodu rodičů

Instrukce:

V tomto dotazníku se tě budeme ptát na rozvod rodičů. Pokud tvoji rodiče NEJSOU rozvedeni, zakroužkuj u první otázky "NE" a dotazník odevzdej administrátorovi. Pokud tvoji rodiče JSOU rozvedeni, vyplň, prosím, celý dotazník. Zkus odpovídat upřímně a psát co nejdelší odpovědi.

- 1. Jsou tvoji rodiče rozvedeni? ANO/NE**
- 2. Kolik let ti bylo, když se rodiče rozvedli? _____**
- 3. Popiš, prosím, atmosféru u vás doma v době, kdy se rodiče rozváděli:**
 - a. Jak to doma vypadalo, co se dělo? _____
 - b. Co se během rozvodu rodičů změnilo oproti předchozímu stavu? _____
 - c. Jak ses cítil(-a) během rozvodu rodičů? _____
 - d. Jak se k sobě navzájem rodiče chovali během rozvodu? _____
 - e. Jak se rodiče chovali k tobě? _____
 - f. Byl(-a) jsi na rodiče rozzlobený(-á)? _____
 - g. Byl(-a) jsi rozzlobený(-á) na jednoho z rodičů víc než na druhého? Proč?

- 4. Když se rodiče rozvedli, našli si nové partnery? (zakroužkuj u každého rodiče ANO/NE u každé otázky)**
 - a. MATKA:
 - i. měla po rozvodu s otcem nového partnera: ANO/NE
 - ii. nyní má nového partnera: ANO/NE
 - iii. nyní žije s novým partnerem: ANO/NE
 - iv. nyní je vdaná za nového partnera: ANO/NE
 - v. matčin nový partner má děti: ANO/NE
 - b. OTEC
 - i. měl po rozvodu s matkou novou partnerku: ANO/NE
 - ii. nyní má novou partnerku: ANO/NE
 - iii. nyní žije s novou partnerkou: ANO/NE
 - iv. nyní je ženatý s novou partnerkou: ANO/NE
 - v. otcova nová partnerka má děti: ANO/NE
- 5. Přijde ti, že se rodiče po rozvodu začali chovat jinak?**
 - a. MATKA:
 - i. začala se po rozvodu chovat jinak: ANO/NE
 - ii. případně napiš, jak jinak se začala chovat, co se změnilo: _____
 - b. OTEC
 - i. začal se po rozvodu chovat jinak: : ANO/NE
 - ii. případně napiš, jak jinak se začal chovat, co se změnilo: _____

6. Popiš, prosím, jak to máš s rodiči teď:

- a. Bydlíš s: MATKOU / OTCEM
- b. Kolikrát za měsíc se vídáš s rodičem, se kterým nebydlíš? (Pokud se vůbec nevídáte, napiš "0"; pokud se vídáte méně než 1x za měsíc, napiš, prosím, jak často se vídáte) _____
- c. Co se ve tvém životě změnilo tím, že se rodiče rozvedli?
 - i. Co se změnilo k dobrému (co je teď lepší): _____
 - ii. Co je teď horší: _____
- d. Jak se k sobě navzájem rodiče chovají teď? _____
- e. Jak se teď rodiče chovají k tobě? _____
- f. Jsi na rodiče rozzlobený(-á)? _____
- g. Jsi na jednoho rodiče rozzlobený(-á) víc než na druhého? Proč? _____

7. Chceš k rozvodu rodičů napsat ještě něco? Je ještě něco důležitého, na co jsme se zapomněli zeptat? _____

Příloha 3: Dotazník Experiences in Close Relationship (ECR) v češtině

Instrukce:

V tomto dotazníku se tě budeme ptát na to, jak se cítíš v partnerských vztazích. Ke každému z níže napsaných tvrzení napiš číslo od 1 do 7, které vyjádří, jak moc s ním souhlasíš.

Všechna tvrzení se týkají tebe a tvých pocitů k lidem, se kterými chodíš a taky k tvým bývalým partnerům/partnerkám, se kterými jsi chodil(-a) dříve. Pokud jsi nikdy s nikým nechodil(-a), uveď to v první otázce a odpovídej podle toho, jakou máš představu o partnerských vztazích (představ si, jaké by to asi bylo, kdybys s někým chodil(-a)).

Pokud něčemu nerozumíš, zeptej se administrátora.

Měl(-a) jsi již partnerský vztah (chodil(-a) jsi s někým)? ANO/NE

Kolik partnerských vztahů jsi už měl(-a)? _____

Škála:

1 (rozhodně nesouhlasím) - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 (rozhodně souhlasím)

Dotazník ECR v češtině

- ___ 1. Raději neukazuji druhým lidem, jak se opravdu cítím.
- ___ 2. Dělá mi starosti, že bych mohl/a být odmítnut/a nebo opuštěn/a.
- ___ 3. Jsem velmi spokojený/á, když jsem blízko druhým lidem.
- ___ 4. Děláním si starosti o své vztahy.
- ___ 5. Jakmile se někdo začne se mnou sblížovat, přistihnu se, jak se odtahuji pryč.
- ___ 6. Trápí mě, že druhým na mně nezáleží tolik, jako mně na nich.
- ___ 7. Začnu se cítit nepříjemně, když se se mnou chce někdo těsněji sblížit.
- ___ 8. Velmi mnoho mě trápí, že ztratím své blízké přátele.
- ___ 9. Je mi nepříjemné, mám-li se otevřít druhým.
- ___ 10. Často si přeji, aby moji blízcí přátelé ke mně cítili stejně silné city, jako já k nim.
- ___ 11. Chci se sblížit s druhými, ale stejně si udržuji odstup.
- ___ 12. Chci se s druhými velmi těsně sblížit a to je někdy odežene pryč.
- ___ 13. Jsem nervózní, když se se mnou chce někdo více sblížit.
- ___ 14. Trápí mě být sám/sama.
- ___ 15. Cítím se dobře, když sdílím své soukromé myšlenky a pocity s druhými.
- ___ 16. Má touha být druhým lidem velmi blízko je někdy odháněna pryč.
- ___ 17. Snažím se vyhnout příliš blízkému kontaktu s druhými.
- ___ 18. Potřebuji hodně ujišťování, že mým blízkým na mně opravdu záleží.
- ___ 19. Je pro mě poměrně snadné sblížit se s druhými.
- ___ 20. Někdy cítím, že se snažím přimět druhé, aby ukázali více citu, více oddanosti v našich vztazích, než obvykle dávají najevo.
- ___ 21. Je pro mě obtížné dovolit si být závislý/á na blízké osobě.
- ___ 22. Netrápím se často nad tím, že bych mohl/a být opuštěn/a.
- ___ 23. Upřednostňuji nebyt příliš blízko druhým.
- ___ 24. Nedaří-li se mi přimět blízkou osobu, aby o mě projevila zájem, začnu být naštvaný/á nebo rozzlobený/á.
- ___ 25. Říkám svým blízkým osobám skoro o všem.
- ___ 26. Myslím si, že se mi blízcí se mnou nechtějí sblížit tak, jak bych já chtěl/a.
- ___ 27. Obvykle probírám své problémy a obavy s blízkými lidmi.
- ___ 28. Když kolem sebe nemám blízké osoby, cítím se poněkud úzkostný/á a nejistý/á.
- ___ 29. Cítím se dobře, když jsem závislý/á na druhých.
- ___ 30. Jsem zklamaný/á, když mé blízké osoby nejsou poblíž v takové míře, jak bych rád/a.
- ___ 31. Nevadí mi požádat blízké osoby o útěchu, radu nebo pomoc.
- ___ 32. Jsem zklamaný/á, pokud můj partner/ka není dostupný/á, když jej/ji potřebuji.
- ___ 33. Pomáhá mi obrátit se na blízké osoby v těžkých chvílích.
- ___ 34. Když mě druzí lidé zavrhnou, cítím se hodně špatně.
- ___ 35. Obracím se na blízké osoby ohledně řady věcí, včetně toho, abych získal/a útěchu a ujištění.
- ___ 36. Vadí mi, když můj partner/ka tráví čas beze mě.

Postup při vyhodnocení škály ECR:

1. Převrátíme hodnoty hrubých skóre u tvrzení č. 3, 15, 19, 22, 25, 27, 29, 31, 33 a 35.
(Např. z 1 na 7, z 2 na 6, z 3 na 5 atd.)

2. Obě škály (vyhýbavosti/avoidance a úzkostnosti/anxiety) obsahují 18 tvrzení. Z toho škála vyhýbavosti je tvořena z 18 lichých tvrzení (1, 3, 5, atd.) a škála úzkostnosti se skládá ze všech 18 sudých tvrzení (2, 4, 6, atd.) Vypočteme tedy průměry u každé z nich, čímž dostaneme skóre vyhýbavosti a skóre úzkostnosti u daného jednotlivce.

Zdroj: Lečbych, M. & Pospíšilíková, K. (2012). Česká verze škály Experiences in Close Relationships (ECR): Pilotní studie posouzení vztahové vazby v dospělosti. *E-psychologie* [online], 6 (3), 1-11 [cit. 13. 4. 2020]. Dostupný z ISSN 1802-8853.

Příloha 4: Dotazník Father Presence Questionnaire (FPQ)

Instrukce:

V tomto dotazníku se tě budeme ptát na tvého otce.

U každého tvrzení napiš číslo 1 - 5, které vyjádří, zda se to dělo nikdy (1), zřídka (2), občas (3), často (4) nebo vždy (5).

Dotazník FPQ v angličtině

Scale: Feelings about the Father ($N = 608$)

Item Wording	Item/Total r	CFA Loading
I could/can talk with my father about anything	.772	.801
As a child, I felt warm and safe when I was with my father	.790	.818
I felt/feel close to my father	.852	.874
My father is very important to me	.840	.853
I felt my father was behind me and supported my choices or activities	.804	.827
I looked up to my father	.874	.889
I felt/feel inspired by my father	.861	.883
My father has a special place in my life and no one can replace him	.842	.857
I need my father	.735	.754
My father and I enjoyed/enjoy being together	.847	.872
I want to be like my father	.821	.834
R—When I remember past experiences with my father, I feel angry	.592	.579
R—I feel disappointed with my father	.673	.659

Scale: Mother's Support for Relationship with Father ($N = 608$)

Item Wording	Item/Total r	CFA Loading
My mother encouraged me to talk with my father	.584	.607
My mother was affectionate with my father	.768	.789
My mother respected my father's judgment	.805	.833
My mother liked it when my father and I engaged in activities together	.746	.763
My mother liked it when my father touched her	.720	.756
My mother loved my father very much	.789	.813
My mother appreciated things my father did for us	.807	.831
I liked the way my mother talked about my father	.803	.817
My mother really knew my father	.627	.650
My mother wanted me to be close to my father	.776	.789
My mother had high regard for and respected my father	.891	.925
R—My mother did not think very highly of my father	.661	.687
R—My mother was critical of my father	.520	.519
R—My mother thought my father was foolish	.645	.666

Scale: Perception of Father's Involvement ($N = 608$)

Item Wording	Item/Total r	CFA Loading
My father helped me with schoolwork when I asked him	.762	.756
My father helped me learn new things	.842	.849
My father attended my school functions	.742	.707
My father and I participated in activities or hobbies together	.784	.781
My father attended my sporting events or other activities in which I participated	.701	.673
I could go to my father for advice or help with a problem	.806	.840
My father helped me to think about my future	.815	.829
My father was concerned about my safety	.733	.779
My father taught me right from wrong	.781	.822
My father listened to me when I would talk with him	.801	.841
My father told me that he loved me	.640	.657
My father understood me	.782	.820
My father encouraged me	.869	.890
R—When I was a child, my father ignored me	.627	.660

Scale: Physical Relationship with Father ($N = 608$)

Item Wording	Item/Total r	CFA Loading
I sat on my father's lap	.772	.797
My father hugged and/or kissed me	.792	.803
My father let me sit on his shoulders	.723	.741
My father held me when I was a baby	.784	.815
My father would hold my hand or put his arm around me	.827	.849
My father tucked me into bed	.756	.770
My father changed my diapers or bathed me when I was a baby	.712	.727
I liked being held by my father	.761	.807
My father would talk with me when I was a baby	.796	.831

Scale: Father-Mother Relationship ($N = 608$)

Item Wording	Item/Total r	CFA Loading
My mother and father really enjoyed each other's company	.854	.888
My father's and mother's relationship made me feel good	.865	.891
My father and mother supported and helped each other	.865	.897
I hope that my marriage is just like my parents' marriage	.796	.824
My father and mother understood each other	.836	.864
My father and mother were emotionally close to one another	.853	.876
My father and mother were open and honest with one another	.820	.839
My father listened to my mother	.792	.809
My father appreciated the things my mother did for us	.739	.761
R—When I was around my father and mother at the same time, my body would feel tight or in other ways uncomfortable	.564	.550
R—I wondered why my father and mother married each other	.692	.685
R—My father and/or mother disliked each other	.751	.746
R—My mother could not stand my father	.705	.705

Scale: Conceptions of God as Father ($N = 608$)

Item Wording	Item/Total r	CFA Loading
I believe there is a Father presence or God who watches over all life	.799	.838
I pray to or otherwise commune with God	.770	.817
My religious or spiritual life is important to me	.707	.756
R—I doubt there is a Father presence who created all life	.720	.765
R—I doubt there is a Father presence or God who loves and cares about me	.725	.760
R—Life is an accident and has no meaning or purpose	.554	.584
R—I have a hard time believing God can or wants to help me with my life	.788	.826

Scale: Conceptions of Father's Influence ($N = 608$)

Item Wording	Item/Total r	CFA Loading
Girls need their fathers	.715	.700
Boys need their fathers	.711	.688
Fathers affect their sons' and daughters' relationships with their friends	.701	.760
Fathers affect their sons' and daughters' moral values or behavior	.768	.829
Fathers affect how well or how poorly their sons and daughters do in school	.665	.719
Fathers affect their sons' and daughters' relationships with the opposite sex	.679	.729
Fathers affect their sons' and daughters' religious or spiritual beliefs or behavior	.704	.774
A child's mother and father are equally important in the child's life	.503	.520

Scale: Mother's Relationship with Her Father (+ items) ($n = 389$)

Item Wording	Item/Total r
My mother loved her father very much	.773
My mother felt warm and safe when she was with her father	.854
My mother and her father enjoyed being together	.826
My mother felt close to her father	.840
My mother looked up to her father	.833
My mother missed her father when he was away	.683

Scale: Mother's Relationship with Her Father (– items) ($n = 405$)

Item Wording	Item/Total r
My mother felt as though she did not know her father	.677
My mother's father had a negative influence on her life	.735
My mother was disappointed with her father	.738
My mother felt tense and "on guard" when her father was around	.803
My mother hated her father	.685
My mother was afraid of her father	.688

Scale: Father's Relationship with His Father ($n = 249$)

Item Wording	Item/Total r
My father loved his father very much	.836
My father felt warm and safe when he was with his father	.860
My father and his father enjoyed being together	.881
My father felt close to his father	.904
My father could talk with his father about anything	.825
My father looked up to his father	.909
My father wanted to be like his father	.843
My father's father had a special place in his life and no one could replace him	.833
R—My father felt as though he did not know his father	.699
R—When my father remembered past experiences with his father, he felt angry	.720
R—My father's father had a negative influence on his life	.596
R—My father hated his father	.670
My father's relationship with his father had a big effect on my life	.424

Zdroj: Krampe, E. M., & Newton, R. R. (2006). The Father Presence Questionnaire: A New Measure of the Subjective Experience of Being Fathered. *Fathering: A Journal Of Theory, Research, And Practice About Men As Fathers*, 4(2), 159-190. <https://doi.org/10.3149/fth.0402.159>